

ŠVIESA

SPALIS-LAPKRITIS-GRUODIS, 1962

Turinys

Pirmoji odisėja. Eil. Justinas Marcinkevičius	98
K. Vidiko biografijos klausimu. Dr. A. Petrika	99
Broliškajai Lietuvai. Eil. Maksimas Tankas	100
Piktas istorijos išprievartavimas. A. B.	101
Ižymus rašto darbo veteranas. Jonas šimkus	104
Raudoni karstai. Eil. Vytautas Rudokas	106
Bronislovas Pranskus-žalionis. Rojus Mizara	107
Ginklais idėjos neužmušit. Eil. Jonas Juška	111
Žmogus dievų tvėrėjas. Antanas Metelionis	112
Vasaros tylą. Eil. Janina Degutytė	114
Vienažindis—lietuvių tautos vargo poetas. Vincas	115
Gruodis. Eil. Vincas Mykolaitis-Putinas	118
“Trečio fronto etapas”. Mislinčius	119
Lietus. Eil. Janina Degutytė	123
Nėra nutiestų autostradų. Eil. Vincas Giedra	123
Žmogus ir visata. Bevardis	124
Vilnius. Eil. Maksimas Tankas	127
Lapkritis. Eil. Vincas Mykolaaitis-Putinas	127
Apie inkstų akmenis. Gyd. P. šimulis	128

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 4 Spalis-lapkritis-gruodis (Oct.-Nov.-December), 1962

PIRMOJI ODISĖJA

1.

Drauge mano, gyvenime mano!
Pirmąkart dėl savęs man baugu.
Pačiame vidury okeano
Aš laikaus už aukščiausių bangų.

Įsitempę jausmai ir protas
Skaudžiai virpa — nenori lūžt.
Raibuliuoja didžiulis plotas
Okeano — ir prieš, ir už.

Galim verkti, skūstis ir šaukti,
Kad tokia odisėja ilga.
Reikia laukti. Ir plaukti, ir plaukti,
Ir nulūžt su aukščiausia banga.

2.

— Yra kažkur ir Scilė, ir Charibdė, —
Man išplaukiant, seni jūreiviai sakė.
Dabar žinau: žmogus jas nusilipdė,
Kad būt sunkiau sugrįžti į Itakę.

Kad būt sunkiau! Nereik lengvos
kelionės!
Nereik tylos, kuri bures nuleidžia.
Banguokite, banguokite, o žmonės!
Tegu audra ir gydo, ir sužeidžia.

Alsavimas — jis duotas mums kaip vėjas,
Kad nuolatos į tuščią burę pūstų.
Tegu net paskutinįkart atsidūsėjęs,
žmogus nutyla, kad tyla nubustų.

3.

Per visą naktį bangos daužė
Pavargusio dangaus skliautus,
Bet nesudaužė, nepralaužė —
Jis vėl ir aukštas, ir skaistus.

Ir okeanas liovės ūžti,
Ir aš kalbuosi su vilnim:
— Jūs dangų galite pramušti
Tiktai manim, tiktai manim.

Kas buvo vertas — tą išbandė.
Jūs vis dar drebate kažko?
Aš pirmą mėlyną balandį
Išleidau žemės paieškot.

* * *

Dabar — vaisių nokimo metas,
žemėj dega saulės ugnis.
Saulė — duonos ir vaisių poetas,
Jų forma ir turinys.

Ji pilniausiai išreiškia mintį
Kviečio varpa ir vyno taure.
Viską žemėje galima skinti,
O tuo labiau vakare.

Man patinka, kai rankos tiesias
Ten — kur vaisius, ten — kur šviesiau.
O paskui — kažkas sėdi dviese
Ir saulę valgo pusiau.

Justinas Marcinkevičius

K. VIDIKO BIOGRAFIJOS KLAUSIMU

DR. A. PETRIKA

Apie neseniai mirusį Kazimierą Vidiką-Taurą buvo jau gana daug rašyta. Jo gyvenimas, visuomeninis darbas ir gyvenimo gale netikėtas posūkis į religinį finalą—buvo lietuvių spaudoje įvairiai komentuojamas. Rodos, jau ir pakaktų. Tačiau jo asmenybės pilnesniam nušvietimui, ypatingai jo bijojimui ką nors apie save pasakyti, — manau, pravers ir mano korespondencija su velioniu paskutiniais jo gyvenimo metais.

K. Vidikas-Tauras

Velionies Kazimiero 56 metų sukakties proga, parašiau platoką apie jį monografiją, kuri buvo išspausdinta "Šviesos" žurnalo 1941 m. nr. I. Nuo tada jis mane kartais juokais vadinavo savo "biografu". Todėl, jo sveikatai silpnėjant, susirūpinau jo biografija. 1961 metų antroje dalyje pa-

rašiau tuo reikalu jam laiškutį. Be kita ko, klausiau ir apie prasmę jo slapyvardžių, kuriais jis buvo žinomas: Topolis, Tauras, Rudminas, J. C. K., M. D. ir kitais. Laišką atsakė, tik slapyvardžius aiškino nenoriai, kriptiškai. Pasakė, jog Tauras imta nuo Taurupio, Dubysos intakos: J. C. K.—tai "Džiakis" (Jack); M.D. pasirašinėdavęs dėl to, kad kai kurie "Laisvės" skaitytojai žiūrėdavę nepalankiai į straipsnius iš sveikatos srities, parašytus ne gydytojo. Dar esą jų (slapyvardžių) ir daugiau, kurių negalys prisiminti.

Kai dėl autobiografinių žinių, griežtai pasakė, kad jų neduosias: "Kas liečia autobiografines žinias, tai jų nebus. Linkiu Jums geriausių pasėkų visais kitais atvejais" Ten jis sveikino mane ir 70 metų sukaktuvių proga.

Tai ir viskas, ką jis parašė. Tačiau aš nenustojau "klabenti durų". Neužilgo parašiau velioniui dar vieną, ir paskutinį, laišką, kuriame buvo keliami tasai pats klausimas. Rašiau:

"Dėkoju už sveikinimus ir laiškutį.

Gerai suprantu, kodėl Jums nepatogu apie save kalbėti. Tačiau, man rodos, jog be jokių nesmagumų, sau ir kitiems, galėtumėte duoti medžiagos iš savo vaikystės ir jaunystės metų. Būtų labai įdomu Jūsų adoratoriams žinoti Jūsų 'genealogiją'. Pvz., būtų žinotina, kada ir kur esate gimęs, Jūsų tėvų vardai, kur mokėtės, mokslo ir brandos metai, ideologiniai ar emociniai persilaužimai, išvykimas į užsienį (metai), čionykščiai vargai bei pasiekimai ir pan.

Manau, kad iki 'Kovos' sustojimo (kad ir be detalių, bent kas patogu) galėtumėte be didelės bėdos parašyti. O jau paskutinis Jūsų gyvenimas ir darbai, kiek tai galima, buvo vienur ar kitur paskelbta, todėl ta medžiaga būtų galima pasinaudoti.

Tikrai būtų padaryta neatitaisoma žala šio krašto lietuvių išeivijai, jeigu Jūsų biografija žūtų kartu su Jumis! Pagalvokite

apie tai! Aš nuoširdžiai prašau Jus šį reikalą naujai persvarstyti ir **atsisakyti** savo pirmesnio sprendimo! Apie dalykus, kurie dabar nepatogu minėti, gal kas nors, kada nors vėliau parašys.

Lauksiu Jūsų sodraus žodžio."

Neužilgo K. Vidikas atsakė:

"Esu tikras, kad Jūs tiksliau negu bet kas kitas aptvarkytumėte bei nušviestumėte autobiografinius mano duomenis. Su pasigėrėjimu stebiu Jūsų meistriškas recenzijas ir biografines apibraižas. Taip pat prisime nu Jūsų malonų raštelį dėl mano buvusio 56 metų 'jubilejaus'. Jeigu turėčiau intenciją bet kam pavesti autobiografinę medžiagą, tai su dėkingu pasididžiavimu Jums ją pavesčiau.

Bet tūli savisaugos ir kitųsaugos motyvai (iš tolimos praeities), taip pat **kai kurie vidiniai sumetimai** draudžia man pasinaudoti Jūsų prietelišku pasiūlymu, nekalbant jau apie kartotinius kitų raginimus. Toks yra todėl galutinis ir nekintamas mano apsisprendimas — **niekam neduoti jokios autobiografinės medžiagos**. Kelių geraširdžių ragintojų pradėjau net vengti, nenorėdamas naujo nesmagumo nei jiems, nei sau.

Atsiprašau už per ilgą tylėjimą ir dėkoju už geraširdišką Jūsų rūpestį.

P. S. Prašau šį raštelį sunaikinti."

Visur mano pabraukta. Kodėl velionis K. Vidikas prašė šį laiškutį sunaikinti—negaliu įsivaizduoti. Klausimas irgi—kas buvo tie jo "kai kurie vidiniai sumetimai"? Susižavėjimas religija?

Bene tik paskutinis K. Vidiko literatūrinis darbas buvo tas, kad jis suredagavo ir leidėjų vardu parašė įvadą į mudviejų su d-ru J. Stanislovaičiu parašytą knygą "Gydymo istoriją", kurią 1957 m. išleido L. L. Draugija.

Nenorėdamas drumsti sergančio žmogaus ramybės, daugiau jam neberašiau.

O savo autobiografiją (nepataisomai jį patį kompromituojančią) velionis, kad ir—

anot jo žodžių — "neturėdamas intencijos", prieš mirsiant vistiek parašė, nors ją įteikė ne man, bet savo nuodėmklausiuui...

Linkiu jo kaulams ramiai ilsėtis!

Maksimas Tankas *)

BROLIŠKAJAI LIETUVAI

O Lietuva! Pamėgau aš tada
Tave, kai vėjus, debesis, perkūnus
Tava padange gainiojo audra,
Svajojo apie duoną tavo sūnūs.

Viliojo tavo ežerų krantai,
Pamėgau slėnio liepą, kalno beržą
Tada, kai tavo slenkstį dar retai
Išdrįso laimė apsilankius peržengt;

Kada laiminga, saulėta diena
Dar vos bematė tekančią aušrinę...
O Lietuva, tavos širdies daina
Kaip spindulys sušildo man krūtinę.

Aš nuo Naručio žydinčių krantų
Tolydžio susijaudinęs žvalgausi!
Kur mano broliai, Lietuva, kur tu —
Tau mano sveikinimai nuoširdžiausi.

Ir Vilniui, su kuriuo visiems laikams
Mana jaunystė susibičiuliavo.
Pasveikinimai pievoms ir laukams,
Platiems keliams, srauniosioms upėms
tavo,

Troboms, kurios ryte ar vakare
Svetingai mus globojo ir vaišino,
Vėsiems prie kelio šuliniams, kurie
Ne kartą kario troškulį malšino.

O Lietuva! Nebeminėti negaliu
Tavęs ir pas tave nesisvečiuoti,
Lyg motinai su nuoširdžiu giliu
Pūslėtų rankų tau nepabučiuoti.

Išvertė Alb. Žukauskas

*) Maksimas Tankas yra įžymus Tarybinės Baltarusijos poetas, neseniai atšventęs savo 50-ąjį gimtadienį.

Piktas istorijos išprieivartavimas

A. B.

Buvęs ilgametis S. Bostono "Keleivio" savininkas, leidėjas ir redaktorius Stasys Michelsonas parašė labai storą, beveik penkių šimtų puslapių knygą "Lietuvių išeivija Amerikoje". Savo įvade "Knygos tikslas" autorius pasigiria norįs ateinančias mūsų kartas informuoti apie senuosius lietuvius išeivius, kurie jau baigia išnykti — išmirti. Tiesa, jo knyga nebūsianti "pilnas ir tobulas išeivijos vaizdas", bet gero iš jos būsią tiek, kad "skaitytojas galės čia rasti įdomių žinių, kurios padės jam geriau pažinti mūsų išeiviją Amerikoje".

Nieko negalima pasakyti prieš tokius knygų tikslus. Taip pat niekas negali protestuoti prieš autoriaus tokį didelį "kuklumą". Koks gi skaitytojas išdrįstų pasmerkti autorių už nepateikimą pilnos ir tobulos mūsų išeivijos istorijos, atsiminus, kaip marga, vingiuota ir audringa toji mūsų "nelaiminga" istorija yra buvusi?

Tačiau tai dar toli gražu nereiškia, kad nelaimingas knygos skaitytojas turėtų taikytis su istorijos prievartavimu, kraipymu ir žalojimu. O šita stora Stasio Michelsono knyga vietoje "įdomių žinių" duoda mums visiškai begėdišką, menševikišką istorijos išprieivartavimą. Datas apie tai, kur, kada kokia organizacija bei koks laikraštis gimė bei mirė nesudaro jokios istorijos. Katalogas nėra istorija ir nesudaro "įdomių žinių".

Visas šitas "kūrinys" permirkęs kažin kokia pikta, liguista neapykanta visam Amerikos lietuvių pažangiajam judėjimui, jo organizacijoms, jo spaudai jo darbuotojams. Tiesa, tenka šiek tiek ir kunigėliams su davatkomis, bet savo tulžies pačius karčiausius nuodus Michelsonas padovanoja pažangiečiams. Pavyzdžiui, knygos autoriui kunigai, davatkos ir jų "sankeleiviai" visgi yra "mūsų broliai ir sesės lietuviai", su kuriais bent jau paskutiniaisiais desėtkų metų buvo galima ir vienoje politinėje lovoje pagulėti ir iš to paties lovio vardan "Lietuvos

vadavimo" palapsoti, bet pažangiečiai—komunistai ir jų idėjiniai sandarbininkai!—jie, tie mūsų išeiviai seniai, seniai knygos autoriui nebesiskaito lietuviškai, tai yra seniai, seniai Stasiui Michelsonui nebepriimami net ir paprasčiausiais mūsų broliais lietuviškai. Nežinia, kas jie per vieni yra!

Bet eikime prie Michelsono "istorijos". Joje ne antraeilėje vietoje stovi jo dėstymai apie įvykius Amerikos lietuvių pažangioje visuomenėje. Jam ypač "sekasi" susidoroti su komunistais. Jis juos traktuoja tartum jie jam būtų iš jo burnos paskutinį duonos kąsnį atėmę. Jų nuodėmių jam tiek daug ir jos tokios didelės, jog jas jis valkioja ir pasauliui rodo beveik per visą savo knygą. Kur tik koks reikalas siejasi su jais, "Lietuvių išeivijos Amerikoje" autorius iš "istoriko" pavirsta piktu prieš juos agitatoriumi ir provokatoriumi. Priemonių nebesirenka. Nebeatsisako paprasčiausio melo griebti jų didesniam apjuodinimui.

Paimkime audringuosius po Pirmojo pasaulinio karo, ypač po Socialistinės 1917 m. spalio revoliucijos. Čia belieka tik dvi spalvos: balta ir juoda. Čia viskas, ką gynė, skelbė, puoselėjo, pranašavo ir įrodinėjo pats Michelsonas, dar Grigaitis, dar saujelė kitu menševikiškos vėros šalininkų, buvo teisinga, prakilnu, gražu—balta. O viskas, ką kalbėjo, skelbė ir darė Vincas Kapsukas ir milžiniška Lietuvių Socialistų Sąjungos narių dauguma buvo tik klaida, nelaimė—juoda!

Štai kaip buvo. "Atrodė", rašo Michelsonas, "kad LSS tolyn eis vis stipryn ir taps pati didžiausia ir rimčiausia organizacija išeivijoje. Bet atsitiko nelaimė. Iškilęs iš rusų revoliucijos bolševizmas taip sužavėjo kairesnuosius sąjungiečius, kad jie ryžosi ir Amerikoje eiti bolševizmo keliu. Ypač daug prie to prisidėjo buvęs tada Amerikoje Kapsukas. Redaguodamas LSS organą "Kovą" jis pradėjo skelbti, kad Rusijoje

jau kūriasi socializmas (91 psl.). Matote, kokia "nelaimė".

Šitai nelaimėi, žinoma, pasipriešino mūsų menševikai, nes, "pagal Marksą, socializmas gali įvykti tik tenai, kur yra išbujojusi pramonė ir išaugusi stipri ir gerai organizuota proletariato klasė. O Rusijoje pramonė dar buvo labai menka".

Kas čia tokio, kad knygos autorius "pagal Marksą" pats save muša. Juk jeigu taip, tai kaip tik pagal tą Marksą, tie "kairesnieji sąjungiečiai", kurie "ryžosi ir Amerikoje eiti bolševizmo keliu", tai yra, ryžosi kurti socializmą, buvo teisūs, nes čia juk pramonė jau buvo labai išbujojusi, ir proletariato klasė labai jau buvo skaitlinga. Bet kodėl knygos autorius vis tiek gina ir teisina tuos, kurie taip atkakliai tam ryžimuisi kurti socializmą priešinosi ir kodėl taip džiaugiasi, kad tam ryžimuisi nepavyko? O jis džiaugiasi ne juokais, džiaugiasi tiesiog šaukdamas: "Komunistų lauktoji revoliucija Amerikoje neįvyko" (p. 92).

Dar blogiau. Knygos autorius negali atsidžiaugti tuo, kad valdžios agentai atėjo areštuoti "Kovos" personalą "dėl kurstančios kairiųjų agitacijos prieš karą" (92 p.).

O Michelsonas per akis meluoja, sakydamas, kad komunistai "Vilnį" ir "Laisvę" "pavertė dienraščiais, nes, paėmę buvusį LSS Namų Fondą (apie \$25,000), pinigų turėjo" (ten pat). Juk jis puikiai žino ir atsimena, kad minėto Namų Fondo pinigai buvo sugražinti tiems sąjungiečiams, kurie juos buvo sudėję aukomis bei paskolomis.

Michelsonas negali atsidžiaugti ir šiaip reakcijos siautėjimu Amerikoje. Pav., jis rašo, kad jis ir jo vienminčiai sakę, kad jokia revoliucija Amerikoje nereikalinga, ir "jeigu keli šimtai komunistų pradės kelti triukšmą, juos suims ir deportuos, nes kone visi jie ateiviai. Taip ir atsitiko. Keli šimtai ju buvo suimti, sukrauti į du laivus ir išvežti Rusijon" (93 psl.).

Kaip žinia, tai buvo po Pirmojo pasaulinio karo palmerinės reakcijos dūkimo periodas, ir knygos autorius smerkia ne reakciją, o jos aukas, iš jų šlykščiai pasityčiodamas.

O jau tos menševikiškos smalos prieš Spa-

lio revoliuciją ir Tarybų valdžią pas knygos autorių neišsemiamos bačkos. Pav., peršokęs keletą dešėtkų metų, jis ateina į šiuos laikus ir iš to, kad Tarybų Sąjunga 1961 metais Kuboje užpirko 5,000,000 tonų cukraus, padaro išvadą, kad "ir po 40 metų (Tarybų Sąjunga) nepajėgia dar pasigaminti būtiniausių gyvenimui reikmenų: stinga vaisių, stinga medžiagos drabužiams, stinga cukraus" (94 p.). Juk Michelsonas negali nežinoti, kad Tarybų Sąjunga tiek cukraus užpirko Kuboje pirmoje vietoje ne todėl, kad ji cukraus neturėjo, bet tam, kad padėtų Kubos liaudžiai apsiginti nuo krizės, kai JAV uždėjo ant Kubos embargo, sutraukė su ja ekonominius ryšius. Tai visa jam puikiai žinoma, nes juk ir pats "Keleivis" atvejų atvejais kaltino Chruščiovą norėjimu Kastro "papirkti", nuperkant jo cukrų, kurio Jungtinės Valstijos nebeperka, siekdamos susidoroti su Kubos revoliucija, ekonominiu spaudimu pasiklupdyti jos liaudį ant kelių.

Neigi Michelsonas gali atsidžiaugti, kad Hitleriui užpuolus Tarybų Sąjungą, "rusai buvo tuojau iš Pabalčio išgrūsti ir pradėjo greitai trauktis atgal" (95 p.).

Jis karštai sveikina "LSS Vykdomojo Komiteto" 1940 m. rugpj. 16 d. išleistą pareiškimą dėl nuvertimo Lietuvoje kruvinosios smetoninės diktatūros, kuriame buvo pasakyta: "Iš mūsų senosios tėvynės atėjo baisi žinia: nepriklausomos Lietuvos jau nebėra!" (96 p.). Nebėra Smetonos, nebėra nepriklausomos Lietuvos!

"Lietuvių išeivija Amerikoje" autorius vartoja dubeltavą mastą ryškinimui kai kurių labai svarbių išeivijoje įvykių. Paimkime mūsų savišalpos susivienijimus. Pav., labai aiškiai ir su teisingu pasipiktinimu jis kalba apie tai, kaip 1901 metais kunigas Milukas ir kiti klerikalai į Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 16-ąjį seimą pasišaukė policiją prieš delegatus, kurie priešinosi klerikalų uzurpacijai, ir kaip dėl to buvo Susivienijimas suskaldytas (104-107 p.).

Bet štai atėjo to paties SLA antras skillimas, kai Susivienijimą jau seniai valdė Michelsono vienminčiai menševikai ir tautininkai. Jis įvyko 1930 metais.

Kas, kaip ir kodėl jį suskaldė? Duokime

knygos autoriui pačiam išaiškinti. Girdi, "apie 1920 metus Susivienijime iškilo nauja frakcija—komunistai. Daugumas jų buvo atskilę nuo socialistų. Tai žmonės, kuriuos buvo labai paveikusi Rusijos revoliucija. Jiems rodėsi, kad tokia pat revoliucija turės būti ir Amerikoje. Bet kol susidarys sovietų valdžia, jie nutarė iškelti savo vėliavą Amerikos Lietuvių Susivienijime. Tokį bandymą jie padarė 1930 metais Chicagoje, 36-tame SLA seime".

Kiekvienas žodis permirkęs cinizmu ir pikta pašaipa, nieko bendra neturi su istorine tiesa.

Bet eikime toliau. Tai iš kogi ta baisi "komunistų revoliucija" seime susidėjo, ko gi tie komunistai (visus opozicionierius Michelsonas vadina komunistais, nors jų didelė dauguma buvo nekomunistai) reikalavo? Tegu paaiškina knygos autorius. Skaitome:

"Kai prezidentas St. Gegužis atidarė seimą ir paskyrė mandatų komisiją, komunistai tuojuo pareikalavo, kad į tą komisiją būtų įdėtas nors vienas jų atstovas; o kai pirmininkas šito reikalavimo nepaisė, komunistai sustojo ir pradėjo protestuoti".

Rezultatas:

"Pradėti seimo posėdį nebuvo galima. Todėl buvo pašaukta policija ir kelis ar keliolika komunistų areštavo" (118 p.).

Tai matote, kokia "komunistų revoliucija" Kaip jie išdriso, būdami daugiau kaip pusė seimo delegatų, iš menševikų-tautininkų klikos reikalauti nors vieno jų žmogaus į mandatų komisiją! Ir Michelsonas, "istorikas" ne tik nepasmerkia šito tos klikos smurto praveisto su ginkluotos policijos pagalba, bet dar karštai ją sveikina. Ne tik sveikina, bet dar džiaugiasi, kad toji klika tuo smurtu išmetė iš Susivienijimo laukan, jo paties žodžiais, "apie 5,000 SLA narių". Girdi, "šitas skilimas padarė Susivienijimui daug gera, nes organizacijai liko visi pasitraukusiųjų komunistų sumokėti pinigai, o atsakomybė žymiai sumažėjo" (ten pat). Aišku, kad Michelsonas žino daugiau, negu jis čia mums pasako, nes jis buvo vienas iš to smurto autorių. Bet ir iš to, ką jis mums pasako, jau veržiasi išvada, jog smurtininkų suokalbis buvo iš anksto suplanuotas SLA policijos pagalba suskaldyti ir 5,000 narių

apiplėšti.

Panašiu cinizmu persunktas Michelsono aiškinimas ir Amerikos Lietuvių Progresyvių Moterų Susivienijimo istorijos. Čia jį, girdi, "užgrobė komunistės" ir jo "iždą iš-eikvojo propagandai už Rusiją" ir Susivienijimas "1933 metais užmerkė akis". Tuo tarpu Michelsonas pats, aišku, žino, kad Moterų Susivienijimas 1933 m. susivienijo su Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, tad ir jo iždas susiliejo su Literatūros Draugijos iždu, iš kurio jokiai propagandai už Rusiją nėra tekęs nė vienas doleris.

Tiek apie tai ir užteks. Gal tik dar galima būtų pridėti, kad "Lietuvių išeivija Amerikoje" autorius užbaigia savo temą apie tuos vargšus mūsų komunistus juos beveik amžinai palaidodamas. Girdi, po Stalino mirties, "Komunistų partijos po visą pasaulį pradėjo irti. Amerikoje pasitraukė iš partijos geriausi vadai. Ir lietuviai komunistai pradėjo gėdytis komunistiško vardo. Sarmata buvo prisipažinti, kad tu komunistas. Daugelis atsisakė skaityti jų laikraščius..." (172 p.).

Betgi ir šiandien to paties Michelsono draugai So. Bostono "Keleivyje" tebepraktikuoja įrodinėdami, kad to "prakeikto" komunizmo "pavojus" ne tik keleiviečiams, ne tik mums lietuviams, bet visam pasauliui yra didesnis, negu bile kada yra buvęs visoje istorijoje. Iš tikrųjų, "Keleivis" ir "Naujienos" reikalauja, kad mūsų prezidentas Kenedis pasiųstų armiją ir nuverstų "komunistų diktatūrą" Kuboje, kad imtųsi atominės bombos sulaikymui Michelsono "Lietuvių išeivija Amerikoje" puslapiuose gražiai palaidotų ir užkastų komunistų!

Kalbėdamas atskirai apie Amerikos lietuvių sąjudžius bei spaudą ir organizacijas, knygos autorius kūnu ir krauju skaito grupelę menševikų, kurie spiečiasi apie "Naujienas" ir "Keleivį". Tik jie vieni neklaidingi, tik jie vieni viską žino, viską "marksistiniai" supranta. Patinka jam raketieriška Amerikos Lietuvių Taryba, kurion, girdi, 1943 metais "įsijungė visos lietuviškai nusiteikusiųs srovės" (170 p.); jis pateisina bendradarbiavimą su smetonininkais ir kleikalais vardan "Lietuvos išlaisvinimo".

Dar daugiau: vardan to "Lietuvos išlaisvinimo" Michelsonas palaimina ir pateisina savo asmenišką ir visos menševikų grupelės bendradarbiavimą su tokiais iš Lietuvos pabėgusiais kruvinomis rankomis pabaisomis kaip Impulevičius, Šlepetys, Žakevičius (Žymantas), Ambrazevičius (Brazaitis) ir visa eile kitų nusikaltėlių prieš Lietuvos liaudį, prieš patį žmoniškumą.

Priėjęs prie Tarybų Lietuvos, knygos autorius ją tiesiog sumaišo su žeme. Nėra tokio purvo, kurio gniužtės jis nenumestų ant jos.

Tas žmogus negali tiesos pasakyti net tokiu reikalu kaip teikimas Lietuvos nuo karo nukentėjusiems pagalbos. Pav., jis rašo:

"1944 metų rugsėjo 14 d. "Laisvė" paskelbė savąjį "specialų vaju dėl greito sušėlimo Lietuvos žmonių. Tuo tarpu faktas yra, kad komunistai neturėjo jokio fondo Lietuvos žmonėms šelpti, negalėjo jų šelpti ir nešelpė. Jie buvo prisidėję prie Russian

War Relief fondo, ir ką tik surinkdavo, viską atiduodavo jam. O gal tas rusų fondas šelpė Lietuvos žmones? Visai ne!" (242 p.)

Kas sakiny, tai piktas melas. Juk kiekvienas Amerikos lietuvis žino, kad buvo įsteigtas ir plačiausiai per keletą metų veikė Lietuvai Gelbėti Komitetas. Viskas, ką jis darė, tai pasinaudojo Russian War Relief fondo aparatu pasiuntimui į Lietuvą drabužių, apavų bei vaistų. Visa per minėtą komitetą surinkta parama Lietuvos žmonėms buvo pasiųsta į Lietuvą. Begėdiškas melas sakyti, kad Amerikos pažangieji lietuviai "neturėjo jokio fondo Lietuvos žmonėms šelpti ir nešelpė".

Iš šitos Stasio Michelsono apie lietuvių iškiviją Amerikoje knygos būtų galima pateikti desėtkus ir šimtus kitų prasimanymų, iškraipymų, tiesos paneigimų, bet lai užteks tiek, kiek čia parodyta. Knygos autorius, matyt, pamiršo, kad šitaip begėdiškai nesiskaitydamas su tiesa jis tik save išprievar-tavo.

IŽYMUS RAŠTO DARBO VETERANAS

80 metų Karoliui Vairui-Račkauskui

JONAS SIMKŪS

Visad nepaprastai mandagus ir taktiškas, žilas ir sausas, toks jis mano akyse visad stovi Karolis Vairas, jį susitikęs aš visad ypač žiūriu į jo lietas, bet vyriškas darbo žmogaus rankas. Jau daugiau kaip 60 metų tos rankos nuolat dirba lietuvių tautos kultūrinėje dirvoje rašto darbą ir kokios krūvos to darbo nudirbta!

Gimęs 1882 m. lapkričio mėn. 16 d. Šiaurinėje kaime, Papilės valsčiuje, neturtingo valstiečio, teisingiau klebono kumečio šeimoje, per didelius sunkumus baigęs vidurinę mokyklą ir trokšdamas toliau mokytis lankęs Kauno kunigų seminariją, iš kurios su triukšmu pasitraukęs 1905 m. ir persikėlęs į Peterburgą, į tada pradėtą ten leisti "Lietuvių laikraštį", Karolis Račkauskas pradeda anuo metu labai sunkų lietuvių literato kelią. Bendradarbiauja laikraštyje, rašo originalius eilėraščius ir gana gausiai verčia, labiausiai iš lenkų ir rusų autorių.

Nuo pat pirmųjų rašto darbo dienų Karoliui Vairą veikia dvi, viena kitai priešingos jėgos. Galinga pažangi, varomoji 1905 metų revoliucijos jėga, kurios įtaka Karoliui Vairui buvo didelė ir visam gyvenimui, bet tuo pat metu jį veikia ir reakcingoji aplinkumos jėga, nes "Lietuvių laikraštis" buvo leidžiamas turtingo lietuvių pono Smilgos ir laikraštyje vyravo buržuazinė ideologija. Tai kuriam laikui uždėjo savo žymę ant Karolio Vairo veiklos. Lygiai kaip tas dvišypumas savo laiku veikė kito mūsų tautos rašytojo Liudo Giros kūrybinį kelią.

Vis dėlto pirmuoju savo rašto darbo laikotarpiu Karolis Vairas parašė pluoštą pažangių, net revoliucinės dvasios eilėraščių k. a.: "Pakanka sapnų", "Dvi rankos", "Į draugus", "Badaujantieji", "Daina apie kalvį" ir eilę kitų. Vėliau kompozitorius Mikas Petrauskas patiems kovingiausiems

Račkausko eilėraščiams parašė muziką ir jie tapo plačiai žinomomis dainomis. Dvidešimtojo amžiaus pirmo dešimtmečio pabaigoje (1907 m.) Karolis Vairas išvyksta į Š. Ameriką ir ten dar su didesniu darbštumu tęsia savo kultūrinį darbą. Jis artimai bendrauja su revoliucingu ekskunigu Vladu Dembskiu, su daktaru Jonu šliupu, su kompozitoriumi Miku Petrausku, kurį laiką Skrantone redaguoja "Laisvos minties" laikraštį ir verčia knygas. Karolis Vairas pirmas į lietuvių kalbą ima versti Maksimo Gorkio kūrinį. Jis išverčia veikalą "Dugne" pavadintą "Ant dugno" ir 1909 m. tas veikalas buvo pastatytas Bruklino lietuvių teatro mėgėjų. Račkauskas išverčia stambų Bebelio veikalą "Socializmas ir moteris",

K. Vairas-Račkauskas

išmokęs prancūzų ir anglų kalbos, jis vis labiau ima versti iš tų kalbų, pasirodo jo versta Merimės apysaka "Baltramiejaus naktis", "Aizopo pasakų" tomas. 1917-1923 m. laikotarpiu K. Račkauskas redaguoja Amerikos lietuvių laikraštį "Tėvynę", o nuo 1923 m. stoja buržuazinės Lietuvos diplomatinė tarnybon ir kurį laiką dirba Londone, paskiau konsulauja Keiptaune (Pietų Afrikoje). Bet diplomatinė tarnyba K. Račkauskui tebuvo tik egzistencijos reikalas. Jis čia nesistengė daryti karjeros ir kur nugriebdamas laisvesnę valandą toliau dirbo savo rašto darbą, vertė į lietuvių kalbą pažangias knygas. Jis išvertė Bairono "Manfredą" ir "Sardanapolą", Kirkpatriko

traktatą "Karas ir ko dėlei?", Prapuolenio "Lenkų apaštalavimas Lietuvoj", Mazinio "Žmogaus pareigos", Voltero "Kandidą" ir eilę kitų pažangių knygų. Karolio Vairo ano meto vertimo darbus reikia laikyti ne tik pažangiais, bet ir pasiaukojančiais, nes už vertimus leidėjai neįstengė mokėti honoraro. Vienintelė satisfakcija buvo tai, kad visuomenė sužinodavo vertėjo pavardę ir geru žodžiu ją paminėdavo. Vėliau pasirodė Račkausko verstas stambus Van Leono veikalas "Žmonijos istorija" ir šiaulių "Kultūros" b-vės išleisti 3 tomai M. Velso "Pasaulio istorijos". Daugelis mūsų krašto senesnės kartos žmonių tas knygas yra skaitę ir savo metu, kol neturėjom tos srities marksistinių veikalų, tos knygos atliko pažangų vaidmenį, sklaidydamos klerikalų skleidžiamas apgaulės mįglas.

Aš pamenu 1940 metų įvykius Kaune, kai mūsų inteligentija turėjo greit apsispręsti su kuo ji? Ir čia Karoliui Vairui daug padėjo jo ankstesnioji pažangioji veikla, jis nesvyruodamas stėjo tarybinio gyvenimo pusėn ir toliau dirbo pažangaus rašto darbininko darbą. Jis išvertė tokį puikų veikalą kaip Longfelovo poemą "Hiavata", jis aktyviai bendradarbiavo susikūrusioje tarybinėje spaudoje. Didžiojo Tėvynės karo metu Karolis Vairas dirbo Respublikinėje bibliotekoje Kaune ir jo rūpesčio dėka nuo sunaikinimo buvo išgelbėta daug pažangių lietuvių leidinių, kurie karo pradžioje buvo likę pasitraukusių į Tarybų Sąjungos gilumą lietuvių inteligentų butuose, o vakarais namie ir toliau dirbo pažangių veikalų vertimo į lietuvių kalbą darbą, tvirtai tikėdamas, kad fašistinė okupacija tik laikinas reiškinys, kad Lietuvon vėl grįš tarybinė santvarka. Ir jis neapsiriko. Kaunas buvo išvaduotas 1944 m. vasarą, man teko būti pačiomis pirmomis jo išvadavimo dienomis. dalyvauti tarybinės spaudos atkūrimo darbe. Karolis Vairas buvo labai aktyvus talkininkas tame reikale. Ir štai metai iš metų ima rodytis stambūs nauji versiniai Karolio Vairo darbai, pažangiojo amerikiečių rašytojo Teodoro Dreizerio stambūs romanai "Amerikoniškoji tragedija", "Finansininkas", "Genijus", anglų ra-

šytojo Kronino romanus "Citadelė", amerikiečių autoriaus Airos Uolferto "Tekerio gauja". Šitie nauji vertimai labai praturtino K. Račkausko kaip rašto darbininko biografiją ir mūsų literatūrą. Karolis Vairas nevengė organizacinio darbo. Keletą metų jis dirbo Lietuvos rašytojų sąjungos Kauno filialo atsakingu sekretoriumi ir aktyviai padėjo telktis jauniems mūsų rašytojams.

Po Petro Cvirkos mirties, kai mūsų vyriausybė nutarė įsteigti Kauno Petro Cvirkos memorialinį muziejų, tas darbas buvo pavestas Karoliui Vairui ir jis nuoširdžiau siu atsidavimu ir meile ėmėsi darbo. 1951 m. kovo 20 d. muziejus buvo jau įrengtas ir atidarytas Kaune, Donelaičio gt. Nr. 13, namuose, kur Petras Cvirka parašė "Frank Kruk" ir pradėjo rašyti "Žemę maitintoją". Muziejaus sukūrimas buvo labai sunkus darbas, nes tokios praktikos Karolis Vairas neturėjo; su minimaliomis lėšomis išaugo pavyzdžingas muziejus, kuris dabar dirba labai svarbų kultūrinio prusinimo ir idėjinio jaunimo auklėjimo darbą. 1960 m. Karolis Vairas išleido brošiūrą "Petro Cvirkos memorialinis muziejus", kuri labai naudinga kiekvienam tarybiniam darbo žmogui, nes jos pagalba lengva orientuotis Petro Cvirkos gyvenime ir kūryboje. K. Račkauskas sudarė puikius mūsų kultūrinius paminklus—albumus apie Petrą Cvirką ir Salomėją Nėrį. Būdamas Petro Cvirkos memorialinio muziejaus direktorius Karolis Račkauskas vis stengiasi muziejų tobulinti, plėsti, gausinti jo eksponatų fondus ir štai 80 metų sulaukęs nenustoja dirbti rašto darbų. 1957 m. sulaukęs savo gyvenime 75 m., jis paruošė ir išleido savo originalių kūrinų rinktinę, kurion sudėti geriausi jo poetiniai kūriniai, apsakymai ir publicistika. Šitoji Rinktinė buvo išleista ir rusų kalba Maskvoje "Sovietskij Pisatel" leidyklos. Rašytojas nepailstamai dirba ir toliau, nors kartais sveikata sušlubuoja ir trukdo darbą, bet šiuo metu jis turi paruošęs spaudai knygą apie Vladą Dembskį, tai ypač vertingas veikalas. Turi paruošęs Dr. Šliupo laiškus spaudai, didelį atsiminimų pluoštą.

Jei sudėtum į lentynas Karolio Vairo rašto darbus, susidarytų 100 su viršum tomų biblioteka. Būtų labai gerai, jei leidykla visa tai, kas paruošta, juo greičiau išleistų. Tai būtų didelė moralinė ir materialinė parama žmogui, kuris savo nenuilstama veikla to nusipelnė. Geriausios sveikatos ir sėkmingo darbo Tau, Karoli Vairai. Spaudžiu Tavo gerą dešinę, būk drūtas!..

Vytautas Rudokas

RAUDONI KARSTAI

Fašistų sušaudytiems kupiškėnams atminti

Juos, sumuštus buožėm, atvarė nakčia
Ir liepė numirt dėl tėvynės. — —
O viską regėjo išblyškus delčia:
Rudinės...

Milinės...

Mėlynės...

Gal jie dar tikėjo, jog draugas pabėgs,
Ir meldėsi gėstančiai saulei. —
Sudulęs kryželis. Iš kapo duobės
Vien kaulai...

Vien kaulai...

Vien kaulai...

Tas vaizdas kraupus ligšiol akyse.
Gegužį gegulės raudojo. —
Vienkinkiai vežimai. Ir karstai juose
Raudoni...

Raudoni...

Raudoni...

Kas miršta dėl laisvės, numirt nebaisu.
Ant kapo jiems rožių padėkit. —
Jie šaukia gyviesiems gyviausiu balsu:
— Budėkit!

— Budėkit!

— Budėkit!

Jie krito lyg paukščiai sparnais
išskleistais.

Palikę sau atpildo teisę, —
Ir budelių savo rūsčiausiai nuteist
Ateis jie!

Ateis jie!

Ateis jie!

Bronislovas Pranskus-Žalionis

(Jo 60-metinių gimimo proga)

ROJUS MIZARA

Pabrėždamas "Laisvės" vaidmenį ugdant lietuvių revoliucinę literatūrą, noriu pažymėti ir savo asmeniškų ryšių su jubiliate. Man "Laisvės" jubiliejus ypač brangus, nes galiu pasakyti, kad joje prasidėjo ir mano kaip literato kelias.

Tai buvo 1922 metais. LKP CK sekretoriaus K. Požėlos siunčiamas dirbti į Karaliaučių prie pagrindinės spaudos leidimo, iš jo gavau nurodymą, kad, kaip pradedantis literatas, ten gyvendamas susiriščiau su draugų amerikiečių spauda ir imčiau joje bendradarbiauti.

Iš Karaliaučiaus pasiunčiau pluoštą savo eilėraščių, vaizdelių bei straipsnių į "Laisvę" ir "Vilnį" ir po kurio laiko išvydau medžiagą išspausdintą. Tai buvo pirmieji mano raštai, pasirodę viešojoje spaudoje. Iš "Laisvės" bei "Vilnies" draugų gavau paakstinimą ir toliau bendradarbiauti. Ir šiandien esu be galo dėkingas už tą paakstinimą, nes jis mane padarė plačiau intis literatūrinio kūrybinio darbo. Užsiėmę tuomet ryšiai su "Laisve" ir toliau nutrūko per eilę metų... (Iš B. Pranskaus-Žalionio straipsnio, tilpusio jubiliejiniame "Laisvės" numery 1961 m. balandžio 7 d.)

Juodupėnų kaime valstiečių Pranciškaus ir Uršulės Anskaičių šeimoje 1902 metų spalio 11 dieną gimė sūnus, kuriam vardas buvo duotas Vacius. Juodupėnai stovėjo

V. Pranskus-Žalionis

palei tuometinę Vokietijos sieną Suvalkijoje, netoli Naumiesčio.

Eidamas septintuosius metus Vacius įstojo į žaliosios valsčiaus pradžios mokyklą.

Jis mokėsi gerai. Baigęs pradinę, įstojo į Vilkaviškio gimnaziją. Iš pat jaunų dienų Vacius pamėgo knygą; žavėjo jį ir revoliucinis žodis, bus jis rašytas ar skaitytas.

Ir čia pat reikia priminti, jog retai kam teko nueiti tokį kelią, kokį savo gyvenime nuėjo šis mūsų draugas; nedaug kam teko dirbti ir bendrauti su tiek įžymių Lietuvos darbininkų judėjimo veikėjų, kaip Vaciumi.

Prasideda I-asis pasaulinis karas, kaizerinės vokiečių armijos veržiasi į Lietuvą, Vilkaviškio gimnazija keliasi į Vilnių, vyksta ten ir Vacius. Kai tos armijos artinasi prie Vilniaus—gimnazija su moksleiviais keliasi į Rusijos gilumą, į Voronežą.

Naujos vietos, nauji žmonės, nauja aplinka, ir visa tai jaunam vaikui glėbiai naujų, tirštų išpūdžių. Voroneže Vacius susipažįsta su pirmuoju talentingu lietuvių proletariniu poetu, su Julium Janoniu, už jį gerokai vyresniu, kuris jam buvo ir patarėjas ir įkvėpėjas. Moksleiviai suorganizuoja visuomenininkų kuopelę, kuriai priklauso ir Vacius; jie diskutuoja ir politinius klausimus.

Prasideda 1917 m. vasario mėnesį revoliucija Rusijoje, carizmas tampa nuverstas, bet masės tuo nepasitenkina; vadovaujamos bolševikų su Leninu priešakyje, jos kovoja už tarybinę, socialistinę Rusiją. Su bolševikais eina ir pažangesnieji moksleiviai, kartu ir Vacius.

Iš Sibiro grįžta Zigmas Angarietis, o iš Amerikos—Vincas Kapsukas. Ilgainiui ir jiedu apsilanko Voroneže ir jaunasis Vacius su jais susipažįsta.

Brestlitovske pasirašoma taika su Vokietija. Sužinoma, kad jau galima grįžti į Lietuvą. Ką jam daryti? Grįžti ar dar

palaukti, ramiai pasimokyti ir paalsuoti didžiosios revoliucijos oru? Jį traukia tėviškė, gimtoji žemė, dar prisilėgta kaizerinės okupacijos bato. Ir draugai jam pataria grįžti, kad galėtų padėti Lietuvos darbo žmonėms, ypatingai jaunimui, ten kovoti už tarybinę santvarką.

Ir Vacius grįžta, bet jau ne tas pats Vacius, kokis Lietuvą paliko: jis tvirčiau suaugęs fiziškai, jis prasilavinęs politiškai; grįžta jis su nauja pasaulėžiūra. Ką jis vežasi? Ryšulėlį raidžių ir brošiūraičių. Raidės gal bus reikalingos spausdinti lapeliams; brošiūraitės—duoti kitiems jauniems žmonėms skaityti, kad greičiau surastų kelią į naują gyvenimą.

Sugrįžęs randa tėvų ūkį karo nuniokotą: apkasai, tranšėjos per jį eina; tėvai palikti be vieno arklio, be gyvulių. Vargas ir skurdas viešpatauja namie; krašte dar šeimininkauja kaizeriniai vokiečiai, o lietuviškoji buržuazija, su okupantų talka, siekiasi šalies valdžią pasigrobtį.

Pagaliau kyla revoliucija pačioje Vokietijoje, o Vilniuje įsikuria Lietuvos Darbininkų ir valstiečių valdžia su V. Kapsuku priešakyje. Prasideda platus revoliucinis judėjimas visoje Lietuvoje; jis pasiekia ir Naumių. Vacius Anskaitis dalyvauja tame judėjime. O kai buržuazijai pavyksta su užsienio talka jaunutę tarybinę valdžią nugalėti, komunistinis judėjimas eina į pogrindį.

Vacius ryžtasi baigti vidurinį mokslą ir įstoja į tuomet veikusią Marijampolės realinę gimnaziją. "Ji buvo laikoma pažangesne, sako jis, nedėstoma joje net tikyba, mokytojai—pirmeiviškų pažiūrų. Klerikalai tą gimnaziją visai šmeižė ir atkalbinėjo leisti į ją vaikus..." *) Adv. Andrius Bulota buvo vienas tos gimnazijos steigėjų, o Aleksandra Bulotienė kurį laiką ten dėstė rusų kalbą. Dėstė ten kurį laiką ir d-ras St. Matulaitis, socialdemokratas, ėjęs išvien su komunistais.

Gimnazijoje veikė pažangesnių mokslėvių visuomenininkų kuopelė, kurioje įžymų vaidmenį vaidino Vacius Anskaitis.

Kai ir Suvalkijoje pradeda organizuotis Lietuvos Komunistinės Jaunimo Sąjungos skyriai, Vacius juose tampa veikėju; susiriša su dvarų darbininkais. Susipažįsta su Eug. Tautkaite, su Juozu Greifenbergeriu, organizatoriais-vadovais, o vėliau ir su Karoliu Požėla.

Vacius tampa areštuotas. Mariampolėje žvalgybininkai baisiai jį kankina, muša, kad prisipažintų, kad kitus išdavintų. Jis visa tai perkenčia, nieko neišduoda. Pagaliau nuvežamas jis į Kauną, į Sunkiųjų darbų kalėjimą. Ten, susitikęs su kitais politiniais kaliniais, su komunistais, dar kiekiau užsigrūdina savo įsitikinimais. Dėl žiauraus kalėjimo viršininkų elgimosi su tūlais draugais, politiniai kaliniai paskelbia bado streiką ir jį laimi.

Kameroje, kurioje sėdėjo Vacius, buvo ir komunistas Petras Varkalis, jaunas, drąsus, kovingas vyras. Krikščionių demokratų teismas P. Varkalį nuteisia sušaudyti. Baisus momentas! Tegu pasakoja viso to liūdėninkas:

"Ilgai vakare Varkalis nemigo—dainavo mėgiamas dainas, o atsigulęs—tįsojo, sunėręs po galva rankas, neužmerkdamas akių, žiūrėdamas į niūrias kameros sienas ir lubas. Nemiegojau ir aš. Bandžiau pasakoti šį bei tą, norėdamas išblaškyti draugo mintis, bet jaučiau, kad nepajėgiu. Ir kaip užmiršti, kad jei ne šią naktį, tai kitą ateis budeliai ir teks amžinai atsisveikinti su draugais ir gyvenimu.

Užmigome po vidurnakčio.

Rytą Varkalis atrodė daug ramesnis, toks pat, kaip ir prieš teismą. Tik akys buvo paraudusios nuo nemigo ir vis klaidžiojo kaž kur. Net šypsantis iš jų liejosi klaidus liūdesys.

Tuojuo po pusryčių kalėjimo viršininkas vėl jį iškvieta. Pasirodo, vėl buvo atėjęs kažkoks agentas ir siūlė paduoti malonės prašyma. Varkalis ir šį kartą griežtai atsisakė, bet toks pakartotinas siūlymas kėlė itarimo. Ne tiek tikėdamas savo žodžiais, kiek norėdamas nuraminti draugą, aš garšiai samprotavau:

—Tur būt, jie nesirvžta taves šaudyti. Nuteist nuteisė, norėdami įbauginti kitus.

*) "Artimieji tolial".

bet šaudyti bijo—kiltų didelis pasipiktinimas visuomenėje. Pamatysi, patys ras kokią priežastį teismo sprendimui pakeisti, net jei ir nepaduosi malonės prašymo.

Varkalis tik palingavo galvą:

— Netikiu...

Varkalis vėl rašė laiškus, bet pieštukas krito iš rankų. Imdavo žingsniuoti po kamerą, niūniuodamas širdį veriančią pasmerkųjų atsisveikinimo dainą:

**Paskutinį jau kartą šiandieną
Bematysiu kaip saulė tekės...**

Besiartinant pietų metui, vėl sužvangėjo rakinamos durys, bet šį kartą kalėjimo prižiūrėtojas pašaukė ne Varkalį, o įsakė man išeiti su daiktais. Kas gi tai galėtų būti? Kur mane gabens?

Varkalis susijaudinęs tarė:

— Viskas aišku. Nuteistus sušaudyti paskutinę naktį palieka kameroje vienus. Lik sveikas, drauguži, daugiau nebepasimatysim! Būk tvirtas mūsų darbe ir kovoje.

Karštai pasibučiavome. Šį kartą ir iš draugo akių riedėjo gausios ašaros..."*

Kokia scena! Gal būt tų tragiškų įspūdžių paveiktas, Vacius 1922 metais eilėmis prabilo:

**Į amžiną knygą tu kraujo lašais
Pats sau atminimą rašais...**

Krikdemai bylos Vaciumi sudaryti nesugebėjo. Jį iš kalėjimo išleido, ir kai jis pasiekė Marijampolę, sužinojo, kad Petras Varkalis sušaudytas!

—:—

Vacius sėkmingai baigė Marijampolės realę gimnaziją, bet gyvenime buvo "nei pagautas nei paleistas". Kas savaitę reikėjo pasirodyti policijai, toliau Naumiesčio nevalia buvo jam, be policijos leidimo, niekur išvykti.

Kiek galėdamas veikia Komjaunime pagrindinėmis sąlygomis. Pagaliau Partija siunčia jį Karaliaučium dirbti prie komunistinės spaudos ir palaikymui ryšio su užsieniu. Vacius jau buvo parašęs eilėraščių, bet kur juos spausdinti. Kai kuriuos per-

skaito Karolis Požėla ir jam pataria: "Būdamas Karaliaučiuje, atrink, ką geresnio esi parašęs, ir pasiųsk Amerikos spaudai — "Vilniai" ar "Laisvei", o taip pat "Rankpelniui..."

Neilgai jis Rytinėje Prūsijoje šilo kojas: socialdemokratų policija jį suima "dėl nelegalaus įvažiavimo", įkalina, paskui gražina atgal į Lietuvą.

Tuomet Partija siunčia Vaciumi į Tarybų Sąjungą. Maskvoje veikia Vakarų tautų mažumų komunistinis universitetas ir jam labai reikalingas lietuvių kalbos mokytojas; Vacius tam darbui labai tiksis. Į Tarybų Sąjungą jis vyko per Latviją, žinoma, slapta. Bet prieš palikdamas Lietuvą, Vacius pasakė Karoliui Požėlai, kad Tarybų Sąjungoje jis vadinsis **Boleslovu Prankum** — tai oficialus jo vardas. Tokiu vardu ir pavarde šiuo metu oficialiai gyvena ir Lietuvoje, po apie 40 metų. Tačiau literatūroje ilgai jis buvo žinomas tik kaip Vacius Žalionis.

Šiomet, beje, sukanka 40 metų, kai Prankus-Žalionis gausiau pradėjo reikštis literatūroje kaip proletarinis poetas. Sukanka 40 metų ir kai jis pradėjo bendradarbiauti pažangiojoje JAV lietuvių spaudoje.

—:—

Kai B. Prankus prisiuntė mūsų spaudai Amerikoje pirmuosius savo kūrinius, aš tuomet dirbau "Vilnies" redakcijoj Čikagoje. Naujuoju bendradarbiu mes labai džiaugėmės. Tuo metu mūsų ryšiai su Lietuva buvo apgailėtinais silpnai, dėl to kiekvienas, iš ten gautas pažangesnis rašytas žodis mums buvo labai brangus. Kai kada spausdinome iš Lietuvos gautus eilėraščius ar straipsnius, net visiškai nieko nežinodami apie jų autorius; jei tik turinys geras, tai ir naudojome. Gi Prankaus eilėraščiai buvo puikūs ne tik turinio, o ir formos ir kalbos atžvilgiais. Mes jais teisėtai didžiavomės!

Šiuo metu, atrodo, B. Prankus lyg ir galvoja, jog pasakymas — "**Vilnyje**" bendradarbiauja geriausias lietuvių proletarinis poetas **Vacius Žalionis**" — buvo perdėtas. Dėl to sakinio kaltę prisiima šių eilučių autorius. Klausiu: ar buvo tuomet tarp lietuvių kitas kuris proletarinis poetas už jį ge-

* "Artimieji toliai"

resnis?! Po J. Janonio mirties—ne, nebuvo, nors A. Regratis rašė gerai.

Kai mes įvedėme į "Laisvę" "Meno" skyrių, B. Pranskus dažniau ėmė rašyti "Laisvei". Man redaguojant, tarp 1926—1932 metų metraščius — "Darbininkų kalendorius",—beveik į kiekvieną jų B. Pranskus savo kūrybą prisiuntė; 1929 metais kalendoriuje tilpo jo straipsnis—"Naujoji Amerikos literatūra", o 1930 metais—"Šių dienų lietuvių literatūra". Rašė jis eilėraščių ir straipsnių ir mūsų spaudai.

Geroką skyrių jis užėmė savo eilėraščiais Lietuvių Literatūros D-jos 1923 metais išleistoje poezijos knygoje "Švyturys".

Bendradarbiavo jis Maskvoje ėjusiam žurnale "Kibirktis", rašė Lietuvos pogrindinei spaudai, Minske ėjusiam "Raudonajame artojuje", o vėliau daug jo raštų tilpo žurnale "Priekale", kurį jis ir redagavo. 1932 metais Minske išėjo jo eilėraščių rinktinė "Audringosios jėgos".

Nemaža jo kūrybos mūsų spauda Amerikoje persispausdino iš minėtų žurnalų ir jo rinktinės. Dėl to Vaciaus žalionio vardas pažangiojoje JAV lietuvių visuomenėje buvo ir tebėra plačiai žinomas ir pagarbiai minimas.

Gyvendamas Maskvoje B. Pranskus ne tik mokė kitus, o ir pats tęsė mokslą—baigė Universitetą. Veikė jis ir visuomeniškai, priklausė tarybinių rašytojų organizacijai.

Kai 1931 metais buvau Maskvoje, su B. Pranskumi teko ne tik gerai susipažinti, o ir susidraugauti. Jis tuomet man rodė Salomėjos Nėries (jo giminaitės) eilėraščių rinkinėlį; pasakojo, kad jauna poetė daro svarbų posūkį savo kūryboje, kad ji "linksta prie mūsų..." Džiaugiausi tuo ir aš.

Rašytojas Gudaitis-Guzevičius, E. Tautkaitė, B. Pranskus ir dar vienas kitas, kurių pavardžių nebeatmenu, ir šių žodžių rašytojas turėjo apie porą pokalbių dėl įkūrimo pažangiųjų plunksnos darbininkų organizacijos. Apčiuopiamo nieko iš to neišėjo, bet tų susidūrimų, pokalbių niekad nepamiršiu. B. Pranskus nusivedė mane į nedidelį tarybinių rašytojų posėdį, kuriame dalyvavo ir Jasinskis—supažindino mane su

jais; tariau keletą žodžių ir aš apie tai, ko amerikiečiai pageidautų iš jų, tarybinių rašytojų.

Su B. Pranskum praleidau dieną Tretjakovo paveikslų galerijoje—mano minty amžinai pasiliks tas meno lobynas!

Maskvoje buvo sušauktas nemažas lietuvių mitingas, kuriame dalyvavo ir V. Kapuskas, ir Z. Angarietis. Aš dariau pranešimą apie Amerikos lietuvius. B. Pranskus mitingui pirmininkavo, o E. Tautkaitė buvo sekretorė. Mitingas, tiesa, nepraėjo, mano nuomone, kaip turėjo praeiti, bet tai buvo ne dėl jo kaltės.

Maskvoje ir Minske tuomet jau buvo išsiauklėjusių poetų ir rašytojų, kurių kūryba buvo žinoma ir pažangiosios JAV lietuvių spaudos skaitytojams. Deja, kai kurie jų žuvo asmenybės kulto represijų laikotarpiu. Nuo asmenybės kulto nukentėjo ir pats B. Pranskus; aštuoneri metai buvo išplėsti iš jo kūrybinio darbo.

Miela ir smagu, kad Pranskus, grįžęs 1947 metais į Lietuvą, nepamiršo anų laikų poetų. Jis surinko, suredagavo, pridėdamas trumpas biografijas, jų kūrybą ir išleido knygomis. A. Dabulevičiaus, L. Merkytės poezija, Z. Angariečio grožinėje literatūroje bandymai, ir daugelio kitų plunksnos darbai sukaupiti į krūvą ir pateikti Lietuvos skaitytojui. Ypač svarbi, mano nuomone, knyga "Kovos keliais", išleista 1961 m. Vilniuje.

Kiek anksčiau, 1956 metais, jis suredagavo keletą proletarinių rašytojų rinkinius raštus, išėjusius stambia knyga—"Po Raudonąja vėliava."

Dar stambesnę veikalą jis paruošė 1959 metais—"Lietuvių literatūros gretose"—apie kai kuriuos įžymiusius lietuvių IX-ojo ir XX amžiaus rašytojus.

Nepamiršo ir nepamiršta B. Pranskus ir užsienyje gyvenusių ir dirbusių rašytojų. Suredagavo jis B. Vargšo-Laucevičiaus raštus, Mačio Kėkšto raštus, St. Jasilionio rinktinę kūrybą. Šiuo metu ruošia knygai R. Židžiūno rinkinius eilėraščius: žada surinkti ir išleisti knygą A. Vireliūno apsakymus.

Jis davė eilę pagrindinių straipsnių "Lietuvių literatūros istorijos" II-jam tomui.

O kaip gi su jo paties originale kūryba? 1959 metais Vilniuje išleido savo eilėraščių rinktinę „Į ateitį šviesią“, o 1961 metais — „Kovų poemas“. Iš viso jų trys: „Gegužės pirmoji“, „Pakilimas“ ir „Jaunystė.“ Pastaroji, sakyčiau, jei ne visai, tai dalinai, autobiografinė. Ir man atrodo, kad „Jaunystei“ visuomet bus vieta klasikinėje lietuvių literatūroje. Jo poemose meniškai, su giliu patosu atvaizduotas mūsų tautos, mūsų liaudies laisvės kovotojų išgyvenimas, svarbesnieji jų kovos epizodai.

Pats svarbiausias ligi šiol, 1962 metais pasirodęs, B. Pranskaus veikalas — „Artimieji toliai“. Tai memuarinis veikalas, kuris skaitosi lengvai, kaip romanas. Šioje 428 puslapių knygoje autorius vaizduoja savo nueitą kovos kelią iki 1923 metų. Antrąją savo atsiminimų knygą išleis vėliau.

„Artimuose toliuose“ autorius vaizduoja, kaip net ir pasiturinčių valstiečių vaikus kapitalizmas su jo visokiomis negerovėmis priverčia galvoti, veikti, kaip juos atvaro į proletarinių kovotojų gretas. Veikalas parodo, kaip literatūrinis talentas derinasi su revoliucine kova už darbo žmonių laisvę, už socializmą. O tokių talentų ir tokių kovotojų, kaip B. Pranskus, lietuvių tauta davė mums ne vieną!

—:—

Prabėgo apie dvidešimt aštuoneri metai, kai mudu su B. Pransku vieną vėlyvą vakarą atsisveikinome Baltarusijos stoty Maskvoje. Neramūs, audringi buvo tie metai. Per kurį laiką atrodė, kad jo jau nebeliko gyvųjų tarpe...

Bet štai, vieną saulėtąją 1959 metų vasaros dieną mudu karštai spaudžiame rankas Tarybų Lietuvos sostinėje Vilniuje! Kiek džiaugsmo!.. B. Pranskus—profesorius, Vilniaus Valst. V. Kapsuko vardo universitete Lietuvių literatūros katedros vedėjas. Visiškai užtarnauta, pelnyta šlovė! Jis—literatūros mokslininkas. Jis su žmona gyvena rašytojų namuose. Dukra, kurią mažytę pažinau Maskvoje, pianistė. Jokios nesėkmės ir audros neužkirto jam kelio sugrįžti ir dirbti jo apdainuotojė, jau socialistinėje, gimtoje šalyje, išvien su kitomis

tarybinėmis tautomis kuriančioje komunistinę santvarką!

Jis vis toks pat tykus, šykštus žodyje, kuklus. Ne vieną ir ne du kartu teko mudviem plačiau pasišnekėti apie praeitį, dabartį ir ateitį. Bet čia ne vieta tai pasakoti.

Nūdienė Lietuva turtinga poetų ir rašytojų; jau turi ir laureatų, kurių vardai ir darbai plačiai žinomi ir už Lietuvos sienų. Ir aš manau, kad B. Pranskui-žalioniui, kaip literatūros mokslininkui ir kovotojui, labai smagu visa tai matyti ir girdėti.

Na, tai ką gi! Šešiasdešimtmetinio gimtadienio proga tariau tau, mielas drauge, B. Pranskau-žalioni: ilgiausių metų, geriausios sveikatos, sėkmės gyvenime ir kūryboje!

GINKLAIS IDĖJOS NEUŽMUŠIT

Nekalkit ginklų,
Nerengkit karų,
Nes jokiais ginklais

Kad ir mirtiniais
Idėjos užmušt negalėsit.

Idėja vargšų
Dėl lygių teisių
Kasdieną vis kils

Ir tol nenutils,
Kol skriausti jūs jų nenustosit.

Tad vežkit ginklus
Į šaltus kapus:
Žmonėms bus ramu,
Gyvent nebaugu,

Kai jų visai nevertosit.

Tik reikia, matai,
Kalbėtis gražiai;
Viens kitą godot
Ir neišnaudot,

Tada gi lengvai susitarsit.

Ir kaip bus gražu,
Kai mielu būdu
Pasauly žiauriam
Ir sykiu gražiam

Taikingą draugystę sutversit.

Jonas Juška

Žmogus dievų tvėrėjas

ANTANAS METELIONIS

Nuo seniausių laikų geriausias žmonijos laikas ir energija yra sueikvojami įvairiems dievams garbinti. Visi tie dievai buvo sutverti tamsaus žmogaus proto, kuris ieškojo atsakymo į jam nesuprantamus gamtoje apsisireiškimus. Laukinis žmogus supratimą turėjo labai mažą, o kas valandą jis susidūrė su daugeliu gamtos apsisireiškimų, kurių jis nepajėgė suprasti, nežinodamas nieko apie gamtą, nei apie priežastis, iš kur tas viskas pareina. Tamsi naktis, dideli vėjai, žaibai, griausmai, potvyniai, įvairios ligos, sapnai, jo artimųjų mirtis ir daug kitų gamtinių reiškinių įvairdavo laukinį žmogų į neapsakomą baimę. Tad nėra dyvų, kad žmogus ieškojo būdų, kaip apsisaugoti. Jis įsitikėjo, kad kokia tai nematoma galinga pikta jėga keršija jam ir teikia įvairias nelaimes.

Bet tuo pačiu sykiu buvo to žmogaus gyvenime valandų, kurios jam buvo pageidaujamos, kaip va: graži, saulėta diena, graži, "mėnulio apšviesta" naktis, geras laimikis medžioklėje, gera sveikata ir t.t.

Gera ir bloga jėga

Visa tai davė "supratimą" laukiniam žmogui, kad randasi ne tik nematoma jėga (dvasia), kuri jam blogo daro, bet sykiu yra ir kita nematoma jėga, kuri yra jo geradarys, jo draugas ir teikia jam laimes.

Tuo laiku žmogaus žinojimas buvo toks mažas, kad jis visur, ant žemės ir ore, matė savo draugus ir priešus. Pas tamsų žmogų nieko nebuvo naturalaus. Viskas, kas tik atsitikdavo ir ko jis nesuprato, jam turėjo viršgamtinę priežastį.

Tuo laiku pasaulis buvo pilnas "dyvų" ir stebuklų. Kiekvienas žmogaus gyvenime įvykis buvo skaitomas arba jo draugo-dievo dovana, arba kerštas jo priešovelnio. Tokia maž daug religija buvo necivilizuoto žmogaus: ir tai buvo ne vienoje vietoje, bet plačiajame pasaulyje.

Čia reikia nepamiršti ir tai, kad šitoki supratimą apie savo dievus žmogus turėjo ne

tik tolimoje praeityje, bet dar ir šiandien nemažai krikščionių tą praktikuoja. Štai Romos katalikai turi daugybę šventųjų, kurie už maldas su pinigais "gali" suteikti laimes ir apsaugoti nuo nelaimių. Visi krikščionys ir žydai vienbalsiai tvirtina, kad būk dievas Jehova 5966 metai tam atgal iš nieko per šešias dienas sutvėrė pasaulį ir visą kitą, o žmogų būk nulipdęs iš molio, panašų į save.

Pagal savo paveikslą

Mokslas aiškiausiai parodo, kad ne dievas bei dievai sutvėrė žmogų, panašų į save, bet, priešingai, žmogus buvo tas meistris, kuris sutvėrė sau dievą, panašų į savo paveikslą. Būtų logiška sakyti, kad žmogus sutvėrė sau dievą ir po to jį garbino ir aukas jam davė. Nes visi dievai, dideli ir maži, seni ir jaunikliai, praeities ir dabarties, gyvi ir jau mirę, turi neabejotinas žymes, kad jie buvo padaras žmogaus vaidentuvės.

Dievai, lygiai kaip ir žmonės, turi tas pačias ypatybes, tuos pačius gerumus ir trūkumus. Dievai myli ir neapkenčia, išdidūs ir nuolankūs, mielaširdingi ir kerštingi ir t.t. Žodžiu sakant, tokie pat kaip ir žmonės, jų tvėrėjai ir garbintojai.

Bet kitaip ir negalėjo būti: dievas nepanašus į žmogų neturėtų vertės žmogui. Šiandien taip vadinamas civilizuotas žmogus, kuris moka kalbą, negali turėti necivilizuoto žmogaus dievo, kaip vulkanas, jūra, bulius, saulė, gyvatė ar panašūs sutvėrimai. Kaip jis su tokiais dievais susikalbėtų ir kaip galėtų pas juos prašyti sveikatos, laimės ir turtų?

Žmogaus dievas yra pilnai kopija jo paties, ir kada jis prašo dievo, tai prašo savęs, ir kada jis dėkoja dievui, tai dėkoja pats sau; kalbasi pats su savimi.

Teologai ir tūli filosofai tai pripažįsta, tik tą viską apverčia kojomis į viršų ir tvirtina, pasiremiant biblija, kad būk dievas

sutvėręs žmogų panašų į savo paveikslą. Bet kada paprašai tų ponų, kad jie daugiau paaikšintų apie tą "dievo paveikslą", tai pasakoja, būk dievas esąs be kūno ir nematoma dvasia. Kalbėti apie be kūno ir nematomas dvasias—dievo paveikslą,—tai jau ne protiniai sveiko žmogaus kalba.

Iš tiesų, žmogus nė negalėjo sugalvoti ir susitverti sau dievą, kuris būtų už jį kultūringesnis, protingesnis, geresnis.

Tegu pabando įsivaizduoti

Visi tie, kurie nesutinka su šituo argumentu, lai pabando savo vaizduotėje persistatyti sau dievą, daugiau žinantį už jį patį, ir tuojau persitikrins, kad tai negalima. Žmogus, gerokai pakeliavęs civilizacijos keliu, pradėjo ir savo barbariškus dievus po biskį civilizuoti ir gerinti.

Nors žmonės išmainė savo dievą, bet jam užduotis paliko tas pačias. Ir nūdien dievas-dvasia turi raminti nuliūdusius, užtarti nuskriaustus, klausyti paikų poterių-maldų, žiūrėti, kad parapijonai visada tarnautų turčiams, į laiką atiduotų kunigams "dešimtinę" ir, pagal kunigų ir turčių įsakymus, valdyti pasaulį...

Kas link to "valdymo", mes laisvamaniai ir bedieviai visai nekeltum lermo, jeigu tik tas dievas-dvasia bent kiek geriau, protingiau valdytų ir geriau prižiūrėtų savo biznį. Svarbiausia, kad jis geriau sutvarkytų lietu, duotų ten, kur jo reikia ir kada reikia, ir ne per daug; kad sulaikytų tuos nepabaigtus karus, žemės drebėjimus, vulkanų išsiveržimus, baisias ligas ir daug kitų žemiškų blogybių.

Jau aišku kaip diena, kad iki šiol tas dievas-dvasia tos savo galios neparodė ir tikinčiųjų daugybė poterių-maldų ir aukų tartum į balą sumesti... Galima sau įsivaizduoti (nors ir tai neprotinga) kūną be proto, bet niekad negalima įsivaizduoti protą be kūno. Todėl tie visi žmonės, kurie kalba apie viską žinančią dvasią-dievą, jie žaidžia bereikšmiaisiais žodžiais. Taipgi jie sako, kad būk jų dievas-dvasia myli, neapkenčia, ir tam panašiai. Šitas viskas yra žmogaus kūno ypatybės taip lygiai, kaip galva, nosis, ausys ir kitos kūno dalys.

Dievas pagal sutvertojus

Kad žmogus tvėrė dievus, šitą faktą mes galime matyti, pažiūrėję į įvairių dievų stovyklas ir "abrozus". Romėnų dievai Marsas ir Saturnas yra tikri romėnai; graikų dievai — Zeusas ir Paseidonas — išžiūri tikri graikai. Mongolų (budistų) dievai — Amitoba ir Tsaukopa — tikri mongolai (kiniečiai). Žydų dievas Jehova — tikras žydas. Vienas lietuvių dievas vardu Piūtys buvo tikras lietuvis, net ir su vyžomis apautas.

Tų dievų ir ap rengimai buvo sulyg klimato. Šaltuose kraštuose ap rengti kailiniai ir kitokiais šiltais drabužiais, šiltuose kraštuose buvo visai be drabužių—nuogi.

Toks pat panašumas seka visų tautų bei rasių žmones ir jų dievus.

Dabar klausimas: kas buvo do priežastys, kurios vertė žmogų tvirti sau dievą? Atsakymas trumpas: nežinojimas, nesupratimas gamtos. Baimė buvo didžiausia priežastis, dėl kurios žmogus susitvėrė sau dievą už pagalbininką.

Dar pirma krikščionybės romėnų poetas Lukrecijus yra pasakęs: "Baimė buvo pirmuoju akstinu kurti dievus žemėje". Kad žmogus tvėrė dievus, tai aišku ir iš to: ten, kur nėra kalnų, nebuvo kalnų dievų; kur nebuvo upių, nebuvo upių dievų, kur nebuvo gyvačių, negarbino gyvačių, ir taip toliau.

Religija ir tamsuoliai

Religijų ir dievų klausimu labai artimai sutampa aukščiausiai civilizuotos tautos su toliausiai nuo civilizacijos atsilikusiomis tautomis. Francūzas Jean Meslier, per daug metų buvęs Romos katalikų kunigu, tai vykusiai apibūdina: "Religijos ir dievų klausime žmogus yra tik peraugęs vaikas. Juo žioplesnė religija, tuo jis labiau į ją įsikibęs, tuo jam geresnė, šventesnė. Jeigu religija būtų paremta žinojimu, faktais, tai prie jos taip neliptų tamsuoliai".

Ir toliau:

"Visos religijos turi bendru tikslu laikyti savo pasekėjus nuolatiniame baimėje, prietaurose, kad jie negautų progos protauti. O kada smegenys netvarkoje, tai žmogus nieko netyrinėja, bet viskuo tiki. Blogiausia,

kad religiniai prietarai yra tada skiepijami, kada vaikas negali sąvystoviai protauti, kada į jo smegenis, tartum į vašką, viską galima įspausti: melas ar teisybę, — vaikas ima už teisybę. Tai yra didžiausia žmonijos nelaimė."

Žvilgnis į visatą

Astronomijos mokslas aiškiausiai parodo, kad mintis apie dievą—asmenį yra tik kūdikio galvojimas. Čia mes valandėlei apsistosome ir biskutį pažiūrėsime į visatos sąstatą.

Kaip jau žinome, mūsų žemė yra viena iš aštuonių Saulės planetų. Žemės diametras (skersinis) yra 7,900 amerikoniškų mylių. Už žemę yra trys mažesnės planetos: Venera turi diametrą 7,800 mylių, Marsas 4,200 mylių ir Merkurus 3,600 mylių. Bet kitos keturios planetos: Jupiteris, Saturnas, Uranas ir Neptunas yra daug didesnis už mūsų žemę.

Nuo žemės iki Saulės yra 92,830,000 mylių. Saulė, kuri šviečia ir šildo mūsų žemę, yra 1,305,000 sykių didesnė už mūsų žemę. Bet yra nemažai žvaigždžių, kurios yra milžiniškai didesnės už Saulę. Žvaigždė Arkturas yra 1,500,000 sykių didesnė už Saulę, o kita žvaigždė Betelgeuse yra 10,000,000 sykių didesnė už Saulę. Gi tų milžinų žvaigždžių visoje beribėje visatoje yra ne tūkstančiai, ne milijonai, bet bilijonai!

Mūsų žemelė visatoje nei tiek nereiškia, kaip ta akimi nematoma dulkė.

Na, kaip gali tas dievas-dvasia būti tvarkytoju tokios beribės visatos? Kaip jis gali būti visur ir tuo pačiu laiku? Duok tam dievui dydį milijono mylių aukščio, duok jam smegenis, kaip visos žemiškos jūros, ir tada su tais nesuskaitomais bilijonais įvairių, judėjimų, didumų ir tolumų toje beribėje amžinoje visatoje dievas būtų bėspėkis.

Žinant tuos faktus, sunku suprasti, kaip dar šiandien žmogus gali tikėti ta dar laukinio žmogaus prado pasaka. Per tuos daug tūkstančių metų žmogus begaliniai daug padarė savo įsivaizduotiems dievams, o tiek visai mažai sau!

VASAROS TYLA

Rausvi pušų kamienai.
Šakų gintarinės ašaros...
Čia visas šilas garuoja
Su savo pražilusiom samanom,
Raudonom skujų žvaigždėm,
Plonytėm spyglių adatėlėm...
Čia prikopus tylą laiko žemę
Karštom ir kvepiančiom rankom...
Tyla... Tik viršūnėj paukščių čiulbėjimas...
Tyla... Tik viršūnėj sparnų plevenimas...
Už pečių pasiliko dainuojantis miestas
Su balkonais oranžiniais
Ir su skverų narcizais,
Su namais dar nepabaigtais,
Su nepabaigtais žingsniais...
Aš dar grįšiu,
Nes daug ką tenai palikau,
Aš atbėgau priglusti
Prie tylos šio vidudienio,
Prie karštų ir kvepiančių rankų...
Ir aš noriu užmerkti akis
Ir viską gerai pamatyti:
Visas dienas ir naktis —
Nuskambėjusias ir sudužusias,
Nesugrižtančias ir įsmigusias širdyje, —
Visas dienas ir naktis,
Kurias turiu susirinkus.
Aš noriu užmerkti akis
Ir viską gerai pamatyti:
Tuos namus, dar mano nepabaigtus,
Dar nepabaigtus savo žingsnius...
... O tylą prikopusi laiko žemę
Karštom ir kvepiančiom rankom —
Lyg pušų rauzganais kamienais
Su sakų gintarinėm ašarom...
Ir sako ji man:
"Žiūrėk ir klausykis...
Ir klausk...
Viską tau atsakysiu..."

Tyla... O viršūnėj paukščių čiulbėjimas...
Tyla... O viršūnėj — sparnų plevenimas...

Janina Degutytė

Vienažindis – lietuvių tautos vargo poetas

VINCAS

Antanas Vienažindis gimė 1841 m. rug-
sėjo 14 d., o mirė 1892 metais, sulaukęs vos
51 metų amžiaus.

Jis gimė Anapolio viensėdyje, Zarasų ap-
skrityje. Jo tėvai buvo pasiturintys valstie-
čiai ir iš pat jaunatvės leido sūnų į moks-
lus. Antanas, baigęs Panevėžio 5-kių klasių
gimnaziją, įstojo į Varnių kunigų semina-
riją. 1864 metais jis tapo įšventintas kuni-
gu.

Kunigavimo metais bažnyčios vyriausybė
Vienažindį dažnai kilnojo vieta iš vietos.
Tuo būdu jis kunigavo Panevėžyje, šiau-
liuose, Krinčine, Vainutėje ir Breslavoje.
Tik nuo 1876 metų buvo paskirtas Laižuvos
klebonu ir ten išgyveno iki mirties. Tas daž-
nus jo kilnojimas dalinai atsispindi ir Vie-
nažindžio poezijoje.

Kai Vienažindis dar mokėsi kunigų semi-
narijoje, Lietuvoje įvyko didelis valstiečių
sąjudis — sukilimas 1863 metais. Bet suki-
limas buvo pralaimėtas. Tuomet Rusijos
caro Aleksandro II-jo valdžia dar labiau
prispaudė Lietuvos valstiečius visokiais bau-
dimais ir ištrėmimais. Ir tas liaudies var-
gas, sielvartai, jų kančios spindi veik visoje
Vienažindžio poezijoje.

Susipažinkime su ja. Štai poeto įžanginė
daina:

Oi dainos dainelės, jūs mano patieka!
Visi širdies skausmai pas jus pasilieka,
Tada aš laimingas, kada jus dainuoju.
Kada savo vargus verkdams išrokuoju...

Rokuodams, dejuodams išmokau dainuoti,
Kaip miško gegužė iš skausmo kukuoti:
Aštrūs valdžios peiliai širdį man pervėrė
Ir sunkų lenciugą ant kaklo užnėrė.

Reik man našta nešti ir krimsti plutą kieta,
Vienam kaip žuvelei gyventi ant svieto:
Toli mano tėvai—ant dangiško skliausmo!
Nėr kam nuraminti mano širdies skausmo.

Toli mano broliai—visur išblaškyti!

Vieni jau užmiršo, greit užmirš ir kiti.

Toli ir tu esi, o mano gulbele!

Kodėl neatskrendi tu, mano paukštele?

Kodėl gi tu gaili baltųjų sparnelių?

Kodėl neaplankai ir mano namelių?

Laukiu ašen tavęs—ranka pasirėmęs,

Ašaroms aptvinęs, rūpestį paėmęs...

Kaip girdėjome, šioje dainoje poetas dai-
nuoja savo meilę “gulbelei”, apie brolius
“visur išblaškytus” ir savo “ašaras”. Bet
tai ne poeto asmeniškai broliai ir “paukšte-
lės”. Poetas puikiai pavaizduoja to laiko
socialinę liaudies padėtį. Caro valdžios
“peiliai širdį man pervėrė”, poetas dejuo-
ja. O tai buvo po 1863 metų sukilimo pra-
laimėjimo, kaip caro valdžia išstisęs šeimas
ir kaimus ištrėmė ir išblaškė iš Lietuvos. Iš
Lietuvos buvo išstremta ir Vienažindžio my-
limoji Rožė Stauskaitė, kurią jis negalėjo
pamiršti.

Eilėraštyje “Vaikščiodamas keliu žemy-
bės”, Vienažindis alegoriniai piešia meilę.
Jis panaudoja kvietkelius, aniuolėlius, dan-
gų, rojų meilės apibūdinimui. Kai poetas
prie mylimosios, jam buvo “rojus, gražiausi
kvietkeliai, aniuolėliai”. Bet paskiaus, kai:

Nelaimių šturmas didžiausias

Sumaišė dangų su žeme.

Daleidė tada aukščiausias

Ištremti iš dangaus mane.

Ir vėl aš biednas pats vienas

Tamsioj pakalnėj vaikščioju,

Atmindamas raškažių dienas,

Vien tiktai verkiu, vaitoju!..

Biednas ir mano kvietkelis!

Kas žin, kur žvdi? Kur žaliuoja?

Ar yr jam rasos lašelis,

Beg nesuvytęs žaliuoja?

Ir čia poeto minimas “šturmas” yra vi-
suomenis 1863 metų šturmas. Vienažindį
paveikė ne tik socialiniai liaudies vargai,
bet ir poeto meilė Rožei Stauskaitei. Dai-

noje poetas vaikščioja "tamsioje pakalnėje". Veikiausia tai ir buvo poeto gyvenimo pakalnė. Poeto meilę varžė ir viengunginis "kunigo stonas".

Vienažindis mylėjo paprastus žmones, jis bendravo ir dainavo su jais. Savo parašytas dainas poetas dainuodavo, pats armonika pritardamas. Sako, poetas mylėjo vakaruškas, mėgo ir išsigerti. Jis dainavo apie brolius ir sesutes tremtinius su meile, su širdinga užjauta. Štai pora posmų:

Kur prapuolė tas kelelis,
Kur pro kryžių ėjo?
Kur paliko ta seselė,
Kuri man mylėjo?

Poetas apgailauja, jis norėtų bent namelius pamatyti:

Eisiu eisiu tuos namelius,
Kur ana gyveno,
Pažiūrėsiu, be nerasiu
Jos brolio nors vieno?

Štai ką jis randa:

Nebēr jos brolio nė vieno,
Visi išvaryti,
Ir senutei motinėlei
Vartai uždaryti...

Liaudies vargus Vienažindis dainuoja ir palieka kaip jie yra. Iš jų išeities kelio nerado. Dainoje "Pasakyk, panytėle", poetas gražiai pavaizduoja išimylėjusio jausmus. O "Karvelėlio" dainoje gražiai skamba socialiniai liaudies vargai. Karvelėlis aprėdytas, jį ir "pati myli ir vaikai tyli" ir "padotkai nespaudžia". Karvelėliui ir:

Stogs nekiauras, lizdas naujas,
Kur tavieji tupi.
Esi sotus ir bagotas —
Kas gi dar tau rūpi?
Nereik sėti nei akėti,
Anei žemę arti.
Su kaimynu, su šeimyna
Nereik susibarti.

Bet žmonėms visai kitaip. Jų vargus, bėdas poetas labai vykusiai išdainuoja. Kaip karvelėliui gera, taip žmogui bloga, nes mes:

Procevojam, prakaituojam
Per visą amželį!
O ką turim,— kai pažiūrim —
Tiktai sermėgėlę.

Bet ir tą "sermėgėlę" visoki viršininkai už mokesčius gali iš žmogaus atimti "dantimis sukandę". Ir toliau:

Ar yr duonos tau kasnelis,—
Tavęs nieks neklausia,
Bil tik yra pusrublėlis—
Atim kuo greičiausia.

Činauninkai, kamarninkai
Vien tik ir važiuoja,
Visaip žemes išmieravę,
Kišenes mieruoja.

Baigdamas karvelėlio dainą, pavaizdavęs socialinę santvarką, poetas dar pasako:

Sakyč daugiau neteisybių,
Bet užginta yra.
Reik nustotį ir dainuoti,
Nors ašaros byra!..

Kai Vienažindis paskutiniam posme pasako, kad toliau jam dainuoti "užginta", jis kalba apie žiaurią carizmo cenzūrą, liaudies spaudą. Nors tiesioginiai poetas neišėina ir nesmerkia tos spaudos, bet pati jo daina, jos realus ir aiškus gyvenimo pavaizdavimas, smerkia aną carizmo laikų socialinę santvarką.

Kun. Vienažindžio daina "Pasakyk man, kodėl lakštingėlė gieda tarp žalių krūmų", skamba kaip koks meilės himnas. Meilė poetui ir grožybė, ir laimė, ir karalaitė. Jos, mylimosios, balsas ir akys didžiai žavėja poetą, palieka "dėmę" jo širdyje.

Apart aistros meilės dainų, kurių šaltinių veikiausia buvo ir jo mylimoji Rožė Stauskaitė ir tų dainų, kuriose Vienažindis taip aiškiai piešė liaudies vargus, spaudas, poetas parašė ir humoristinių dainų. Humoristinės, pašaipos dainos, taip pat nėra asmeninio pabūdžio. Vienažindis jose pašiepia realias gyvenimo negeroves. Štai daina apie mergaitę, besiruošiančią ištekti. "Neik už bernelio":

Neik už to bernelio,
Panele jaunoji,

Kurs derēt pasogā
Pas tave atjojo.

Jis tave nemyli
Ir mylēt negali,
Širdis turtams gili,
O nuo tavęs toli.

Nereik anam žmonos,
Geros gaspadinēs,
Tiktai reik jam panos,
Kad būt aukso skrynēs.

Jis ieško bagotos,
Neveiz į grožybes,
Kad ir bus be cnatos,
Bil tik auksai žibēs.

Kaip matome, Vienažindis čia tinkamai pašiepia dorovę ir šių dienų kapitalistinėje santvarkoje. Gražiai Vienažindis pataria ir sesutei netekėti už našlelio. Štai vienas posmas:

Oi sesute, už našlelio kam ėjai, kam ėjai?
Didį būrį kūdikėlių atradai, atradai.

Anksti rytą gegužėlė užkukuos, užkukuos,
Tau našlelio kūdikėliai vis rypuos, vis
[rypuos.

Poetas pašiepia ir apsileidusius kaimiečius, kurie girtauja, nežiūrį namų, savo gaspados. Daina apie susiedą sako:

Susiedas laukus apsėjo
Ir pūdyką apakėjo,
O pas mane nēr kam sėti
Ir neturiu kam akėti.

Susiedo rugiai žaliuoja,
Varpos pribrendę svyruoja,
O pas mane visur plika—
Kur ir sėjau, ten paliko.

Poetas pasakoja, kad apsileidėlio susiedo blogos trobos, dukterys nedoros ir jo žmona "pikta guli trečia diena". O tai įvyksta, kad tas kaimynas "karčiamoj sėdi", tai jam ir "reik iš namų išeiti".

Dainoje "Nevienoki svieta sūdai", poetas aštriai traukia per kriukį pletkų nešiotojus. Poetas sako, jog nėra žmogaus, kuris nebūtų apkalbėtas. Geri ir blogi apkalbami. Štai keli pavyzdžiai šio humorizmo:

Blogas būsi, kad kalbėsi
Ir netiksi, kad tylėsi.
Kurs daug kalba, tasai plepis,
O tas liurbis, kurs nulepęs.

Kursai rėdos, tasai pliuškis,
Kurs nerėdos, tasai suskis.
Kursai geria, tas girtuoklis,
Kurs negeria, tas šykštuolis.

Nuo apkalbų kenčia visi, vyrai ir moterys, bagoti ir biedni, mokyti ir bemoksliai. Poetas paliečia blogus papročius ir dorovę.

Ant mergaičių pikts liežuvis.
Bobos sako — paleistuvės.
Ir berniukai nepagirti,
Kad mergaičių nor privilioti.

Pataisyti moralines negeroves, žinoma, poetas tik dievą šaukiasi talkon. Poetas baigia savo "sūdą" šauksmu prie vienybės ir kantrybės.

Humoristinių dainų-eilėraščių Vienažindis parašė ir apie kunigus kamendorius ir kunigus kalėdotojus. Kai kunigas kalėdoja pas turtingus kaimiečius, tai viskas gera. Čia gaspadinė graži ir gaspadorius bagotas, kalėdotojai gauna dešimtinę, gauna kumpių ir arkliam šieno. Bet kai atvažiuoja pas biednesnius ūkininkus, tai čia jau tik:

Blogai, blogai mums tik eina šiandien,
Šmotą kiemų pervažiavom,
Patys valgio neragavom,
Arkliai dvės be šieno.

Poetas Vienažindis, kaip matome, savo humoristikoje atidengia, kad kalėdojimais ir daugelis kitų religinių pareigų daugiau remiasi materialiu, o ne dvasiniu poreikiu. Aišku, kad tokios poeto dainos negalėjo įtikti bažnyčios vyriausybei.

Poeto Vienažindžio meilės santykiai su Rožė Stauskaitė girdisi veik visoje jo poezijoje. Jo meilės dainos tartum smerkia katalikų religines nuotaikas. Pav., dainoje "Ilgu ilgu man ant svieta" poetas apdainuoja savo būklę, kai jis jau kunigu esąs. Kaip ir kokią išpažintį poetas dėsto, kad jam ilgu "ant svieta, nors, ko reikia, viskas yr". Jis ir mylėti išsižadėjo ir "pirštus kryžium sudėjo". Pats sau sako: "Gana, gana jau

mylēt", bet be meilės poetui tik "visur ilgu, visur liudna", kad ir "verkt nenoriu— ašaros byra". Vadinasi, antigamtinė religijos pažiūra ir viengunginis kunigo stonas nepadarė poetą Vienažindį laimingą. Jis buvo ir pasiliko ne dievo, bet gamtos sūnus.

Dainoje "Sudie, kvietkeli, tu brangiausias", poetas rašo kaip ir atsisveikinimą su mylimąja. Gal būt ši meilės daina buvo rašyta, kai poeto mylimoji Stauskaitė su jos tėvais buvo išstremta iš Lietuvos, arba kai poetas ruošėsi tapti ar jau buvo kunigu, kas reiškia, pagal bažnyčios nuostatus, gyventi antigamtinį viengungio gyvenimą. Paskutiniam dainos posme jis pareiškia:

Mylėjau tave ir mylėsiu,
Pakol man žemėm neužkas,
Su sparnais mislių greit atlėksiu,
Ir krašte svieto širdis ras.

Jo poezijoje skamba viltingas gyvenimas tik jo jaunatve, kai jis mylėjo, kai jis matėsi su mylimąja Rože Stauskaite. Išsiskyrus su meile, jo gyvenimas tik kančios, sielvartai, beviltė nuotaika. Jis pasidžiaugdavo tik gamta, jos žalumynais, paukštelių gyvenimu, bet ne savo.

Dainoje "Saulė užsileido už aukšto kalnelio" poetas Vienažindis dainuoja ir piešia gegužės vakaro vaizdą. Poetas išskaitliuoja paukštelių tylą, naktelės duotą visiems poilsi, žvaigždelių mirgėjimą, vėjelio sušvelnėjimą. Viskam gera, malonu. Poetas randa tik vieną lakštingėlę begiedant. Jis prašo lakštingėlę užmigti, bet pats sau sako:

Žinau—šią naktelę aš tik neužmigsiu.
Aš čia padūmosiu, aš čia padejuosiu...
Ir vargo dainelę pats vienas padainuosiu.

Ir čia poeto "vargi dainelės" priežastis yra meilė. Poetas irgi norėtų užmigti:

Kad vėjalis pūstų, lapeliai šnibždėtų
Ir man apie meilę miegančiam kalbėtų.
Kad gražūs balseliai kaip sūpuot sūpuotų
Ir man apie meilę dainelę dainuotų.

Kun. Antano Vienažindžio meilės dainos

sklido Lietuvoje. Jos, rodos, pažįstamos, girdėtos.

Kai poetas dainavo savo jautimus, sielvartus ar socialinės santvarkos spaudas, jis dainavo ir Lietuvos liaudies nuotaikas.

Jo dainų rinkinį, gražioje knygos formoje 1961 metais išleido Valstybės Grožinės Literatūros Leidykla Vilniuje. Iš šio leidinio ir šis braižinėlis paruoštas.

1961. X.

GRUODIS

Kelionė buvo neilga.
Jau žengiam paskutinį žingsnį —
Ir pabaiga.
Pirmyn su nerimu žvelgiu.
Širdy gėla ir maudulys.
Į juodą, žvarbią gruodžio naktį
Ir vėl mintis nuklys.
Pradžioj žiemos naktis ilga,
Gal siautės vėtra ir pūga,
Gal speigas alkanas, žiaurus
Atidarys godžius nasrus.

Taip, iš tiesų.
Ir dienomis, ir naktimis
Niūru, tamsu.
Ir šaltis spaudžia vis labiau,
Ir vėjas rūstauja žvarbiau, —
Ir aš einu be atvangos
Sutikti žiemos
Šaltos, ilgios.

Bet šitai baigias gruodis jau,
Ir sieloje staiga šviesiau.
Tegu sau siautėja pūga,
Jau skelbia gruodžio pabaiga:
Tau grįžta saulė!
Ir aš kartoju:
Saulė grįžta!
Ir štai krūtinėj pajuntu
Atkaklų ryžtą:
Pro speigą, vėtrą ir pūgas
Į grįžtančią šiandieną saulę
Išties rankas!

Vincas Mykolaitis-Putinas

“Trečio fronto etapas”

MISLINČIUS

Po 1926 metų nacionalistinio perversmo, Lietuvoje įsigalėjo aštrus fašistinis diktatūros režimas. Buvo panaikintos visos iki tol turimos laisvės, uždarytos politinės partijos ir profesinės sąjungos (unijos). Visuomeninio gyvenimo ir politinio veikimo centru tapo visagalingoji Tautininkų partija. Iškelta šūkis viena partija, vienas vadas! Niekas negalėjo pajudinti rankos be tautininkų sankcijos. Krašte galiojo ne tik karo padėties įstatymai, bet ir žiauri cenzūra, kuri visur kišo savo ilgą nosį. Jokia pažangesnė mintis, joks radikališkesnis žodis negalėjo prasimušti pro nacionalistų cenzūrą ir žvalgybininkų terorą. Kad ir mažiausia smetoniniam režimui opozicija—buvo žiauriai slopinama. Kalėjimai buvo prikimšti politinių kalinių. Karo lauko teismai veikė nesivaržydami, sušaudymų garsai aidėjo visame krašte.

Tokioje tat slėgiančioje atmosferoje 1930 metų pradžioje kairiosios srovės jaunų rašytojų grupė, pasivadinusį aktyvistais, susibūrė į kolektyvinio veikimo centrą Kaune ir pradėjo leisti savo žurnalą “Trečią frontą”, kurio redaktorium ir leidėju pasirašė Antanas Venclova. Visa buržuazinė spauda žurnalą besąlygiškai puolė, ypatingai po išleidimo 5-jo numerio, kaip komunistų garsiakalbį. Šiam kolektyvui priklausė A. Venclova, P. Cvirka, K. Korsakas, J. Šimkus, V. Montvila, K. Boruta, V. Drazdauskas, K. Jakubėnas, Butkų Juzė, P. Čiurlys, Pr. Morkūnas, A. Biliūnas, K. Kiela, Br. Raila ir dar vienas kitas jų sankeleivis. Penktajame numeryje jau figuravo ir jauna poetė, “Žiburio” gimnazijos mokytoja Lazdijuose, — Salomėja Nėris (Bačinskaitė). Ten buvo išspausdinta du poetės eilėraščiai ir dar dabar jau plačiai žinomas jos pareiškimas, kuriame be kita ko pasakyta:

“Aš manau, kad gyvenimą turi tvarkyti tie, kurie viską padirba, bet didžiausią savo menko uždarbį dalį turi atiduoti savo

prispaudėjam ir išnaudotojam. Nuo šio laiko sąmoningai stoju prieš darbo klasės išnaudotojus ir savo darbą stengsiuos sujungti su išnaudojamųjų masių veikimu, kad mano ateities poezija būtų jų kovos įrankiu ir reikštų jų norus ir kovos tikslus. Tatai paaiškina ir mano į ‘Trečią frontą’ įstojimo faktą”.

Tokį pareiškimą padaryti to meto niūriomis Lietuvos sąlygomis — reikėjo tikrai nemažos drąsos! Reikia atminti dar ir tai, jog Salomėja Nėris buvo išauklėta klerikalinėje “Žiburio” gimnazijoje Vilkaviškyje, vėliau klerikalinės gimnazijos mokytoja ir tos srovės spaudos bendradarbė, jos poetė. Po paskelbimo kalbamojo pareiškimo ir perėjimo į kairiosios srovės spaudą—ji metė gimnaziją ir persikėlė gyventi į Kauną, kuriame jai, esant be nuolatinio darbo, teko daug skursti. Ją žiauriai puolė ir niekino jos buvusieji draugai klerikalai, tautininkai ir visas dešinysis konglomeratas. Gimnazijos durys jai buvo uždarytos. Tačiau ji neišsigando, savo posūkio į kairę tvirtai laikėsi, “Trečio fronto” 6-7 numeriui S. Nėris parašė dar daugiau. Juo toliau, tuo ji darėsi vis sąmoningesnė kovotoja ir stipresnė antifašistinė poetė, kol 1945 m. liepos 7 d. ji amžinai užmerkė akis.

Žurnalas pavadinta “Trečiu frontu” todėl, kad norėta atžymėti trečias lietuvių literatūros etapas, trečia literatūrinė karta: pirmoji buvo romantikai, simbolistiniai estetai, antroji futuristai-keturvėjininkai, o trečioji—pažangieji rašytojai. “Trečio fronto” krikštstatėviu buvo Jonas Šimkus, o Petras Cvirka, kaip meno mokyklos studentas, — nupiešė jam aplanką; kitiems viršelius piešė dailininkas T. Kulakauskas.

Kai kas tuo metu trečiafrontininkus laikė keturvėjininkų įpėdiniais. Tai ne tiesa. Nors, formalinių ieškojimų srityje, kai kuriais požiūriais modernistinių liekanų pasitūlus trečiafrontininkus dar buvo, bet ide-

ologiskai jie skyrėsi kaip diena nuo nakties. O kai trečiafrontininkai vėliau įsisavino kritinio, ar net socialistinio, realizmo metodą, — jie nuo keturvėjininkų mėgiamo futuristinio formalizmo galutinai atsipalaidavo. Trečiafrontininkai pat pradžioje išstojo prieš siaurą nacionalinį uždaramą, jie siekė ryšių su pažangiais kaimyniniais rašytojais. Jie skelbė, jog menas yra **klasinis įrankis**, o ne koks viršklasinis fetišas. “Trečio fronto” bendradarbių sąstate nė vieno keturvėjininko nebuvo. Trečiafrontininkai buvo visai naujas pažangiųjų rašytojų kolektyvas, kuriame, tiesa, buvo dalis ir jiems svetimų prisiplakėlių, apsimetėlių. Tačiau žurnalui sukant vis į kairesnes pozicijas, dešinysis elementas laipsniškai išsisijojė.

Visai tiksliai trečiafrontininkų fizionomiją nupaišo žinomas rašytojas V. Galinis. Jo straipsnyje “‘Trečio fronto’ trisdešimtmetis”, tilpusiame 1962 m. “Pergalės” nr. 1, skaitome:

“Vieni jo bendradarbiai liko ištikimi tai kryptčiai, kuria pasuko žurnalas, stojo griežtai į antifašistines pozicijas. Tai P. Cvirka, S. Nėris, A. Venclova, K. Korsakas, J. Šimkus. Kiti ir toliau apsiribojo bendro pobūdžio ‘kairumu’, individualistiniu maištaviumu prieš buržuazinę visuomenę. Tuo tarpu vienas iš ‘Trečio fronto’ iniciatorių—B. Raila—nuėjo į fašistinę spaudą, pasidarė žvalgybininku ir pikčiausiu pažangiosios spaudos priešu”.

“Trečių frontą” aštriai kritikavo, dažnai neužtarnautai, ir kai kurie Maskvoje leidžiamo žurnalo “Priekalo” bendradarbiai, kaltindami jį smulkiaburžuaziskumu, nederinimu savo darbo su pagrindyje veikusia Lietuvos Komunistų Partija bei nesivadavimu jos direktyvomis. Trečiafrontininkai marksistais, kaip tai šiandien suprantama, nebuvo. Jie buvo daugiau tik antifašistai, nors kai kurie jų (A. Venclova) palaikė kontaktą ir su K-tų Partijos vadovybe, o S. Nėris, prisidengusi slapyvardžiu, net eilėraščių davė nelegaliai komunistų spaudai (“Aurorai” ir kitiems).

Dėl nuolatinės to meto kai kurių rašytojų kritikos, tilpusios “Priekale”, pasisako

savo bendrame straipsnyje, “Lietuvos vystymosi visuomeninės sąlygos”, rašytojai V. Galinis su K. Korsaku: “Greta to, ‘Priekale’ pasitaikydavo ir nepagrįstų priekaištų pažangiesiems rašytojams, veikusiems fašistinio režimo sąlygomis, vienašališkų jų kūrybos vertinimų”.*)

Su žodžiais tuomet nesiskaityta; tai buvo Stalino asmens garbinimo periodas, kuomet visi buvo guldomi į Prokrusto lovą.***) Trečiafrontininkai buvo pravardžiuojami “oportunistais”, “smulkiaburžujais”, “socialfašistais”, “socialpatriotais”, “renegatais”, “supuvusiais inteligentais” ir kitokiais epitetais. “Priekalas” **jokio protesto nepareiškė**, nė vienu žodžiu fašistinį smurtą **nepasmerkė** nė kai “Trečių frontą” smetoniniai žandarai sulikvidavo, jo aktyvą įkalino. Gi protestų prieš žurnalo uždarymą tarybinėje rusų spaudoje buvo: laikraštyje “Literaturnaja gazeta” ir žurnale “Literatūra mirovoj revoliuciji”. Dar daugiau: vienas lietuvis kritikas savo straipsnyje, “‘Trečio fronto’ grupės pakrikimas”, net pašaipiškai parašė: “kuomet buvo uždarytas ‘Trečias frontas’ ir kai kas iš trečiafrontininkų buvo areštuotas, tuoj jie pradėjo krikiti”.***) Tuomi lyg norėta pasakyti:— ir gerai buržuazinės Lietuvos smetonininkai padarė tuos socialfašistus pakrikdydami!

Kad 1940 m. svarbius tarybinius postus Lietuvoje užėmė buvę trečiafrontininkai, negalima sakyti, jog tai buvo Maskvos kritikų nuopelnas!

Buvo galima, ir reikėjo, kai kuriuos “Trečio fronto” žingsnius, bei atskirus veikėjus, kritikuoti, juos taisyti ir prie savęs artinti. Bet ta kritika turėjo būti auklėjanti, konstruktyvi, pamokanti, o ne žudanti, niekinanti. Duodamas šlėga per galvą, žmogaus nepamokysi!

*) “Lietuvių literatūros istorija”, III t., I d., pusl. 136.

) **Prokrustas—graikų mitologijoje pakelės plėšiko Damasto pravardė. Jis sugautus praeivius guldavo į jo sukonstruotą lovą. Jeigu jie būdavo perilgi, nupjaukdavo pjūklų jiems sąnarius, o jei per trumpi—ištesdavo plakdamas plaktuku. Tezėjas užmušė Prokrustą jo paties išrastu kankinimo būdu.

*** “Priekalas”, 1932 m. nr. 7.

T. Lietuvos rašytojas V. Galinis bendrai apie trečiafrontininkus atsiliepia visai teigiamai:

“Tarybiniais metais ‘Trečias frontas’ susilaukė nemažo dėmesio. Apie jį įvairiomis progomis ne kartą rašė patys dalyviai. Pirmaisiais pokario metais buvo iškilusi tendencija pervertinti ‘Trečio fronto’ reikšmę, padarant jį kone revoliucinės kovos centru ar lemiamu veiksmu kai kurių žymių lietuvių tarybinių rašytojų ideologiniame bei meniniame brendime. Partinės kritikos ir pačių buvusių trečiafrontininkų pastangomis ši tendencija atitaisyta. Tačiau ne mažiau klaidinga būtų ir niekinti ‘Trečio fronto’ vaidmenį formuojantis pažangiajam antifašistiniam lietuvių literatūros sparnui...

“Šitie jauni rašytojai dažnai dar neturėjo nuoseklių idėjinių pažiūrų, dar tebeieškojo savo vietos visuomenėje ir literatūroje. Maištingas, neretai stichinis jų protestas prieš buržuazinės santvarkos neteisybes, jaunatviškas užsidegimas dirbti liaudies gerovei buvo paremtas daugiau kilniomis emocijomis, negu nuosekliomis ideologinėmis pažiūromis. Jų visuomeninės pozicijos dar buvo gerokai miglotos, jie neišvengė tam tikro blaškymosi, apgraibomis ieškojo tiesos. Jie žymiai geriau suvokė, kas jiems svetima—fašistinis režimas, miesčionija, romantinė, buržuazinę tikrovę gražinanti literatūra; tuo tarpu teigiamieji idealai, dėl kurių jie ryžosi kovoti, buvo dar gerokai neaiškūs ir tik pamažu ryškėjo pro senų pažiūrų, klaidingų iliūzijų migla”.*)

Apie savo kolektyvo ideologinį nevienodumą buvo susirūpinęs ir K. Korsakas. Savo laiške A. Venclovai 1930 m. pradžioje jis rašė: “Aš suprantu, kad mūsų kompanija marga. Ir, gal būt, mes nepriešim maždaug vienodų nei kūrybinių, nei ideologinių, nei visuomeninių pažiūrų. Bet bendra bazė turi būti... Apskritai, mums reikėtų labiau įsisąmoninti savo ideologinius bei kūrybinius pagrindus, nes kitaip labai pigu virsti ‘modernizuota’ bala, kaip virto tokie ‘4 vėjai’”.*)

*) “Pergalė”, 1962 m. nr. 1, pusl. 148-150.

***) Ten pat, pusl. 154.

Apie to meto trečiafrontininkų ideologiją rašė ir tarybinis rašytojas A. Venclova. Savo knygoje “Laikas ir rašytojai”. Puslapyje 252-3 jis sako:

“Ši literatūrinė jaunuomenė tuo metu nepriklausė jokiai politinei partijai. Politinės jų pažiūros iš pradžių buvo neaiškios jiems patiems—vieniems atrodė, kad geriausia visuomenės santvarka—buržuazinė demokratija, kiti simpatizavo Tarybų Sąjungos pastangoms, treči turėjo kitokių gana neaiškių ‘kairiųjų’ pažiūrų. Žodžiu sakant, politinėmis pažiūromis šis kolektyvas buvo nevienalytis, gana margas. Visą šią jaunuomenę jungė į vieną būrį neapykanta Smetonos režimui, lietuviškajam ir tarptautiniam fašizmui, buržuazijai, visam tam gyvenimo šablonui ir nuobodybei, kurioje gyveno lietuviškoji miesčionija... ‘Trečio fronto’ vardas turėjo pabrėžti, kad tai bus jauniausiojo literatūrinio fronto žurnalas, griežtai skirtingas tiek savo visuomeninėmis, tiek literatūrinėmis pozicijomis nuo ‘pirmojo fronto’—lietuviškųjų simbolistų ir estetų ir ‘antrojo fronto’—fūturistų-keturvėjininkų... ‘Trečią frontą’ skaitė ir dėl jo aštriai ginčijosi gimnazijose, universitetuose, kalėjimuose, darbininkų tarpe, dėl jo kraipė galvas profesoriai, jį gaudė tolimų miestelių mokytojai ir kaimo jaunuoliai”.

Pirmajame savo žurnalo numeryje trečiafrontininkai pabrėždami kėlė vaidmenį “lietuviško berno”, kuris savo “mėšluotom klumpėm” eina į puošnius ponų salonus ir “elegantišku miesčionių tarpe demonstruoja nenrosytas kelnes”. Berno sąvoka buvo imta ne siaurąja kaimo samdinio prasme, bet kaip buržuazinio gyvenimo menkystės antipodas, atstovaujans visai darbininkijai, darbo valstiečiams, moksleivijai ir pažangiajai inteligentijai. Ju bernas buvo ne sąmoningas klasinis kovotojas, o tik maištautojas, prilygstant M. Gorkio “bosiakam” (basuoliam). Betgi vėliau “berno kulto” idėjos atsisakvta, prieita prie konkretesnių sąvokų bei teiginių.

Bendrai, pirmajame “Trečio fronto” numeryje dar ne vienoje vietoje atsispindi keturvėjininku bravūra bei forma. Ju (keturvėjininku) šmaikščiais posakiais parašytas

ir trečiafrontininkų manifestas "Mes ryžomės"; jis buvo surinktas įvairiausio dydžio šriftu ir keistokai sulaužytas. Be kita ko ten pasakyta:

"Mūsų kriterijus, mūsų estetika, mūsų siekimai, mūsų taktika,—sveikas, gyvas, jaunas, kovojantis lietuviškas bernas, kuris pūslėtom rankom, barbariška, bet gražia, maištingai galinga siela, pilnas sveikos gyvybės, darbo energijos, tikro žmoniškumo meilės ir kolektyvo jausmų—eina apsiavęs savo darbo klumpėm užkariauti savosios žemės, teisės ir laisvės. Tokių bernų tūkstančiai šiandien rausią dirvonus ir miestuose dėlioja plytą prie plytos:— jie stato naująją Lietuvą, jie užguiti gyvena ir jaučia, jie pilni ilgesio sukurti gyvą ir žmonišką gyvenimą. Ir mes—esame jie!"

"Trečias frontas" sparčiai progresavo ir literatūriškai ir politiškai-visuomeniškai. Ketvirtajame savo žurnalo numeryje trečiafrontininkai griežtai ir nedviprasmiškai pasisakė prieš fašizmą, pasmerkė ginklavimosi varžybas, ruošimąsi naujam imperialistiniam karui, etc. Ypatingai tai buvo pabrėžta penktajame "Trečio fronto" numeryje, kuriame buvo, tarybinės literatūros poveikyje, aiškiai pasukta į kovojančios darbininkijos pusę, įsisažyminant marksistinę ideologiją.

Nurodęs į konstruktyvią kai kurių "Prieikalo" rašytojų kritiką "Trečio fronto" adresu, rašytojas V. Galinis mato ir jos neigiamybes, iš vėžių iškrypimą:

"Tačiau greta teisingų pastabų, komunistinėje spaudoje buvo ir neobjektyvių 'Trečio fronto' vertinimų, o kartais ir šiurkščių, nepagrįstų kaltinimų jo bendradarbiams. Nelankstų, nepakankamai diferencijuotą požiūrį į 'Trečią frontą' ir apie jį besigrupuojančius rašytojus nulėmė ne objektyvios tų ar kitų asmenų nuomonės. Kaip nurodo savo darbuose LKP veiklos buržuazijos valdymo metais tyrinėtojai, iki 1934 m. partijos požiūryje į **inteligentią** buvo ir **sektantinių klaidų, o vieningo fronto taktika buvo nepakankamai lanksti**. Tai kliudė suburti į platų frontą prieš fašizmą, apjungti tas jėgas, kurios priešiška žiūrėjo į fašizmą,

bet dar nebuvo Tarybų valdžios šalininkės, nebuvo pasiruošiusios stoti į nuoseklios revoliucinės kovos kelią. Šie trūkumai buvo vėliau ištaisyti, ypač vadovaujantis VII Kominternio kongreso nurodymais, ir į liaudies fronto veiklą buvo aktyviai traukiami pažangieji rašytojai" (kursyva mano—M.)*

Per pusantrų metų "Trečio fronto" išėjo penki numeriai. Surinktą ir spaudai paruoštą 6-7 numerį 1931 m. rudenį smetoniniai cenzoriai sulikvidavo. Kelis trečiafrontininkus suėmė ir įkalino. Tuo patim kartu žvalgybininkai užpuolė Kauno darbininkų sporto ir kultūros klubą "Viltį", turėjusį apie 400 narių. Tie barbarai sudaužė klubo baldus, sudraskė knygas, laikraščius ir visokius įrengimus, valdybą ir veiklesnius narius areštavo. Fašistinė ir visa antidemokratinė Lietuvos spauda nesitvėrė džiaugsmu, kad buvo "išdraskytas komunistų lizdas". Reakcija triumfavo.

Ikitrečiafrontiniu laikotarpiu 1928 m. Rygoje išėjo K. Borutos leistas ir redaguotas vienkartinis leidinys "Audra", o 1929 m. Kaune "Raketa", redaguojama V. Montvilos. Jų ideologinė bazė buvo Iar tenka, miglota. Tai buvo daugiau maištaujančio jaunuoliško užsidegimo deklaracija, ne kaip organizuotos kovos programa. 1936 m. buvo bandyta leisti kitą literatūros žurnalą "Literatūrą". Bet ir šio išėjo tik du numeriai, cenzūra ir tą pasmaugė. 1937-40 m. išėjo keturi leidiniai literatūros almanacho "Prošvaistė", redaguoto K. Korsako ir A. Venclovos. "Prošvaistėje" bendradarbiavo, be kairiosios srovės rašytojų, keli ir t. v. liberalai — V. Krėvė-Mickevičius, B. Sruoga, S. Anglickis ir kiti. Tačiau ir tą reakcinė valdžia persekiojo.

Šį rašinį užbaigsime dar viena citata iš mums jau pažįstamo rašytojo V. Galinio straipsnio, kuriame yra keletas reziumuojančių išvadų:

"'Trečias frontas' buvo vienintelis tuo laiku pažangus literatūros žurnalas Lietuvoje. Apie jį susibūrė talentingos literatūrinės pajėgos, kurios vėliau užėmė pirmąsias vietas literatūroje. Jo bendradarbiai

* "Pergalė", 1962 m. nr. 1, pusl. 164-5.

Janina Degutytė

LIETUS

Milijonais lašų aš į žemę nupuolu:
Sudūžtu ir pagirdau, mirštu ir alsuoju.
Visos žolės ir medžiai mane šaukia iš tolo...
Aš į lūpas krentu ir krentu aš po kojom...

Milijonais lašų — į rugių žalių lauką,
Kur po sniego dėmėm plaka žemės širdis.
Medžių šakos lyg paukščiai su pražiotais
snapeliais...

Apkabinęs mane medžiams neša pietys...

Milijonais lašų—pakelės gluosnius prausiu,
Vesinu po saulėkaitos aš raudonas avietes.
Pažymėta žaibu dega vasaros žemė...
Aš laimingas ir vėl, karštą smėlį palietęs...

Aš mirštu — ir vėl gyvas iš tuopų alsuoju,
Iš rugių ir žolių, iš mėtos ir vėdryno...
Trumpas mano likimas — krentančio lašo
melodija.

Ir nepabaigiamas. Niekas jo galo nežino.

Milijonais lašų ant pageltusių lapų
Savo ilgesį aš išrašau. Neskaityk!

nuo apskritai kairumo evoliucionavo link marksizmo, nuo individualistinio maištavimo — prie marksistinio literatūros uždavinių supratimo. Žurnalas bandė aprėpti ne vien literatūros, bet ir visuomenės gyvenimo klausimus, nutiesti kelią į platesnes skaitytojų mases. Žinoma, klaidinga būtų manyti, kad "Trečias frontas" jau buvo tikrai revoliucinis žurnalas, o jo bendradarbiai — nuoseklūs marksistai. Jie tik artėjo prie marksistinės ideologijos, ieškojo glaudesnių ryšių su darbo žmonių masėmis. "Trečią frontą" teisingiausia bus vadinti pažangios antifašistinės krypties žurnalu".*)

Tai tokis buvo žurnalas "Trečias frontas". Nauji vertinimai parodo jį mums visai kitokioje šviesoje, negu jis buvo piešiamas prieš trisdešimt metų. Jo reputacija rehabilituota. Teisybė visuomet, anksčiau ar vėliau, triumfuoja!

*) Ten pat, pusl. 167.

Ten visa neviltis, ten beprotis tikėjimas,
Ten šilojų šviesa juodo šilo nakty...

Stiklo siena sustoju ir perskiriu viską:
Tarsi vasarą nuo rudens — ir žoles, ir
medžius...

Tarsi saulę nuo žemės. Ir verkia vienišos
žolės ir medžiai,
Ištiesę virpančius nuogus pečius...

Milijonais lašų aš į žemę nupuolu,
Lapų gyslom tekau ir skambu stiklo siena.
Sudūžtu ir pagirdau, mirštu ir alsuoju, —
Nepabaigiamą dainą nešu nakčiai ir dienai.

Vincas Giedra

NĖRA NUTIESTŲ AUTOSTRADŲ

Nėra nutiestų autostradų
Į tavo širdį, Tėvyne.
Tik tas tavo širdį atrado,
Kas kelią patsai pramynė.

Vieni savo kelią ėjo
Per dūmus ir kulkų lietu.
Jie ėjo ir kraują liejo,
Kad ašarų nieks nebelietų.

Kiti per plėšinius žengė
Link tavo širdies karštosios
Ir nešės knygelę brangią,
Prisiekę subręsti uosiais.

O mes — dar nedaug patyrę,
Tačiau suprantam, Tėvyne,
Kad mums niekada neskyrei
Kelių, kur kiti pramynė.

Mes savo kelią pradėjom
Nuo klasės juodojo suolo.
Jisai, pasipuošęs alėjom,
Nueis lig toliausių tolių.

Jis eis nevingiuodamas — tiesiai,
Kalnais, tarpkeliais ir liūnais,
Kol mus priglausti galėsi,
Kaip savo tikruosius sūnus.

Priglausti, kaip tuos, kas suprato,
Kas jaučia seniai ir žino,
Jog nēr nutiestų autostradų
Į tavo širdį, Tėvyne.

Žmogus ir visata

BEVARDIS

Nykus 1955-tų metų kovo mėnesio vakaras. Šiaurės vėjas staugia pašaliais. Lietaus mišinys su ledais barbena į langus. Po rimtos operacijos ant akių guli siauroje Philadelphiajios ligoninės lovytėje ir mąstau. Reikėtų ką nors parašyti, jei gydytojas nedraus; bet taip nyku ir nuobodu, kad nežinau nei nuo ko pradėti.

Ligoninėje valandos ir dienos ilgos. Gaisro sužalotu veidu guli gretimoje lovoje jūreivis. Bandau su juo užvesti šnektą. Pokalbis nuslenka į paprastumą. Neįdomu. Šneкта nutrūksta. Noriu užmigti. Negaliu. Mintys veja viena kitą. Lyg vėžys bučiuje, įsinarpliojęs minčių rezginėse, žmogus varčiasi ir negali užmigti. Problemų eibės. Bandai jas išspręsti, neįmanoma. Viltis yra, kad regėseną sustiprės—akis pagys. Bet ir pats gydytojas apie tai tik spėlioja. O ką gi pats ligonis apie tai gali pasakyti? Bet visgi begaliniai rūpi...

Mintys, vejančios viena kitą, byloja ką tai misteriško: **karas ar taika?**

Daug sugestijų. Daug žalios medžiagos. Ligonio mintys gali būti sukraipytos ir nedarnios. Iš jų gali pasidaryti tik šiupinys.

VISATA

Mano tema — žmogus ir visata. Tai yra beribinė tema. Genijai išliejo upes rašalo ir suvarčio tonas popierio apie ją rašydami. Tačiau beribėje erdvėje ne tik aras, bet ir žvirblis gali skrajoti. Kartais net ir žvirblis gali ką nors pamatyti, ko aras, per aukštai skrajodamas, nepatēmijo. Tad lai būna leista ir man joje palekioti.

Palyginus su visata žmogus yra milijonais kartų menkų menkiausia dulkelė. Prieš visatą žmogus yra niekas. Iš medžiagos atžvilgio vienas iš anglų poetų yra išsireiškęs apie žmogų panašiai: "Žmogus visatoj yra mažytis sriutų burbuliukas pulsuojančios medžiagos."

Pagal chemikų apskaičiavimą vidutinio žmogaus kūne randasi apie pora viedrų van-

dens, dvi ir trys riešukučios kalkių, truputis phosphoro dėl užtręšimo vieno rožių krūmo, trejetui vidutinių vinių geležies ir infinitesimališkai maži kiekiai įvairiausių kitokių chemikališkų sudėtinių.

Kaip matote, žmogaus kūno medžiaga, palyginus su visatos medžiaga, yra infinitesimalė dulkelė; tačiau ji yra labai įvairi ir komplikuoja.

Tiek apie žmogų iš medžiagos atžvilgio. O ką gi visata, į kurią įeina ne tik saulė su jos planetomis, bet ir visos kitos saulės su jų planetomis; visos matomos ir nematomos žmogaus akiai žvaigždės, ir visi žvaigždynai, kuriuos lietuviai vadina "paukščių takais" šiauriniuose dangaus skliautuose? Iki tų "paukščių takų" astronomai mieruoja tolį šimtais milijonų šviesos metų, o šviesa keliauja 186,000 anglišku mylių į vieną sekundą.

Kadangi visata ir laikas yra beribiniai, tai apie juos būtų galima labai daug pasakyti; bet ne daugiau nei žmogaus protas sugebi aprėpti.

Pagal fizikos mokslą ir vėliausius patyrimus, visata — tai reiškia visą pasaulinę sistemą, visos žvaigždės, tolimiausi žvaigždynai ir visi kiti matomi ir nematomi dangaus kūnai — yra niekas kitas kaip tik sukoncentruota energija neribotoje erdvėje. Medžiaga yra vienas ir tas pats, tik skirtingose formose koncentracijos. Kitais žodžiais pasakius: pradedant nuo mūsų žemės kamuolio, baigiant smėlio kruopele pajūryje arba pradedant nuo liepsnojančios saulės ir baigiant iš kamino krentančia žiežirba, yra niekas kitas kaip tik energija tam tikrame laipsnyje sukrekėjimo.

Sukrekėjimą energijos į medžiagą galima įsivaizduoti kasdieninėje gamtos veikloje. Danguo mėlynėje slankioja palšas debesėlis. Jis paausotas saulės spinduliais ir lengvas lyg pūkas. Jis dangaus mėlynėje zuja šen ir ten. Jis pilnas energijos. Orui atvėsus, jo forma keičiasi. Jis pajuos-

ta ir pavirsta į vandenio lašus. Lietus lyja. Užtvindo upes, išplauja tvenkinius, užlieja lankas ir pridaro daug visokių "šelmysčių", iki vėl skystimas pasikeičia į garus ir dingsta dangaus mėlynėje. Užėjus šalčiui vanduo, likęs skystimo formoje upėse, ežeruose, net ir jūrų paviršiais pavirsta į ledą.

Kaip matote: energingas debesėlis buvo garų formoje, sumažėjus jame energijai jis pasikeitė į vandenį—skystimą, ir dar daugiau nuslūgus energijai, jis sušalo į ledą—kietos medžiagos formą.

Vanduo susideda iš dviejų elementų, būtent hidrogeno (vandenilio) ir oksigeno (deguonies). Jo chemiškas sandėtinis yra H₂O. Tas pats vanduo prie aukštesnės temperatūros buvo garų formoje, prie žemesnės—skystimo formoje ir prie dar žemesnės—kietos medžiagos (ledų) formoje.

Visatoje visi kiti, žinomi ir dar nežinomi, elementai ir sandėtiniai panašiai keičiasi, ir jie nesustoja keitėsi net ir ant milijoninės dalelės sekundės, beribinio laiko jūroje. Energija virsta į medžiagą ir temperatūrai pakilus, medžiaga vėl į energiją. Šių dienų mokslininkų tyrinėjimų paremtais faktais įrodoma, kad energija ir medžiaga tai yra vienas ir tas pats.

Į visatos santvarką būtina įeina ir laikas. Be to tam tikros vienutės laiko visi tie keitimaisi tarpe energijos ir medžiagos, visas gamtoje judėjimas, net ir pati žmogaus esmė neturėtų jokios prasmės. Tačiau, kaip žmogaus protas negali aprėpti visatos ribų, taip jis neaprėpia nei pradžios, ar pabaigos laiko. Laikas ir erdvė yra beribiniai, ir žmogaus prote jie nustoja reikšmės.

Dėl aiškumo aš noriu priminti vieną anekdotą. Tulo universiteto svetainėje fizikos profesorius davė abelnei publikai prelekciją apie gamtą ir spėjamą pabaigą mūsų pasaulinės sistemos ir mūsų žemės kamuolio—žodžiu, apie pabaigą svieta. Profesoriaus apskaičiavimu pabaiga svieta ateisianti už keturių šimtų milijonų metų. Saulė, lyg ta žiežirba iš kamino, palaiapsniui vėsta. Už keturių šimtų milijonų metų ji praras savo žerėjimą ir skaidrą. Ji paliks šaltas kūnas, kaip dabar kad mėnulis yra; ir visa augmenija ir gyvūnija dings nuo žemės paviršiaus.

Viena iš klausytojų, dievobaiminga žmonelė, išsigando ir drūčiai susijaudino. Tačiau ji pamiršo skaičių metų, kurį profesorius suminėjo — du šimtus ar keturis šimtus milijonų. Po prelekcijos ji klausė profesoriaus, kiek metų iki svieta pabaigcs: du ar keturi šimtai milijonų metų. Profesorius atsako, kad keturi. Moterėlė lengviau atsi kvėpus prabilo: "Ačiū dievui, kad svieta dvigubai ilgiau gyvens, nei aš maniau".

Matote, mažiau protaujančiam žmogui dvigubai tiek laiko iki pasaulio pabaigos reiškia dubeltavą užsiganėdinimą. Giliau protaujančiam, "sriutų burbuliukui" pagal anglų poeto išsireiškimą, kuris retai sulaukia net ir vieno šimtmečio savo amžiaus, du ar keturi šimtai milijonų metų jau nebeturi jokios praktiškos reikšmės.

Dar galima pridėti, kad ir toks ilgas pasaulinės sistemos gyvenimas gali būti ir atvirkščiai. Kaip tuli "sargybos bokšto" biblijonai pranašauja, kad jei dievą užrūstinšim, tai jis gali sunaikinti pasaulį greičiau nei spėsi išarti "sveika Marija". Kad ir atsitiktinai, per savo žioplumą, tačiau jie gali būti teisingi. Mūsų pasaulinė sistema galvotrukčiais smenga tūkstančiais mylių į sekundą greičiu, niekas nežino iš kur ir į kur beribinėje erdvėje. Ji gali bile sekunde įsmegti į plotmę aukštos temperatūros erdvėje ir akimirkoje pavirsti į gasus (dujas).

Galima pateikti tiek ir tiek skaičių, neturinčių praktiškos reikšmės. Paimkim saulės rutulio dydį. Palyginus su mūsų žemės rutuliu, tai bus pūras rugių prieš vieną rugio grūdėlį.

Nuo žemės iki mėnulio yra ketvirtadalis milijono mylių, iki saulės 23 milijonai. O į artimiausią žvaigždę, už ribų mūsų pasaulinės sistemos, trys metai šviesos tolis. Kaip jau minėjau, šviesos greitis 186,000 mylių į sekundę. Kurie turite norą, paimkite paišelį ir suraskite, kad tolis nuo žemės iki artimiausios žvaigždės, už pasaulinės sistemos ribų, bus apie šešiosdešimts bilijonų (60,000,000,000,) mylių!

Žvelgdami toliau į beribinę erdvę ir laiką, dar ir daugiau ką pamatysim. Mūsų pasaulinė sistema, lyg bičių spiečius, susideda iš saulės jos centre ir iš devynių planetų,

skriejančių apie saulę. Tas spiečius dideliu greičiu zvimbia erdve iš mums nežinomos jo pradžios į tik miglotai mums spėliotiną jo ateitį. Astronomai jį vadina žvaigždžių salynu. Jis bene bus tik vienas iš mažiausių. Kitas žvaigždžių salynas randasi trys šimtai šviesos metų nuo mūsų. O astronomai mums sako, kad jie mato per šių dienų galimus žiūronus tūkstančius tų žvaigždžių. Kai kurie iš jų yra šimtus milijonų šviesos metų tolyje.

Tie žvaigždynai erdvėje amžinai juda. Mūsų saulė ir jos palydovai, įskaitant ir mūsų žemę, sukasi kiekviena apie savo ašį; ir ta lyg dulkių grupelė, kartu su saule, skubina į tolį tūkstančių mylių greičiu per sekundę. Kiti visi matomi ir nematomi žvaigždžių salynai daro tą patį judesį. Pavienės žvaigždės ir ištisos žvaigždžių grupės, vadinamos salynais, žvaigždynais arba paukščių takais, kartais susiduria viena su kita. Tuomet ištinka kosminė katastrofa. Kieti dangaus kūnai susidaužo ir subira į mažus šmotelius arba dulkes.

Jei temperatūra gana aukšta tokioje katastrofoje, kietos medžiagos pavirsta į dujas arba net ir į atskirus elementus, jei ten randasi chemiškų sandėtinių. Dar prie aukštesnės temperatūros net ir pačių elementų branduoliai susprogsta ir palieja į erdvę jūrą jėgos. Beribiniai laiko laikotarpiai ir vėl sulipdo sudužusias žvaigždes į naujus žvaigždynus. Taip visatoj viskas verda ir kunkuliuoja amžinai.

Žiūrint į visatą minties akimis, ji yra panaši į didžiulį kambarį, pilną dulkių. Kiekviena dulkelė gali būt žvaigždė arba planeta, ir kiekvieną grupę dulkių galima palyginti prie žvaigždyno.

Kaip jau pirmiau minėjau, mūsų pasaulinė sistema bile sekundą gali susidurti su bile kokia paklydėle erdvėje žvaigžde ir akimirksniu subyrėti. Tiek žmogaus sąmonė ir težinos apie ją. O jei pasaulinė sistema, pagal ano profesoriaus aprokavimą ir išgyventų keturis šimtus milijonų metų ir mirtų savo natūrališka mirtimi, tai saulei atšalus, ji pasidarys daug mažesnis kietos medžiagos gabalas. Ji, bekeliaudama beribine erdve, gal paklius į kokios kitos žvaigždės

orbitą ir ratu skries apie naują savo valdovę.

Kada gi bus "svieto pabaiga"? Kada gi dings visa augmenija, gyvūnija, ir pats žmogus nuo žemės paviršiaus? **Niekas nežino!**

Kalbėjome apie beribinį laiką, beribinę erdvę, ir apie tokius didelius dalykus, kaip kosmoje žvaigždynus ir visatą. Palyginus su visata žmogus yra toks mažulytis, toks minkštutėlis ir jo amžiaus ilgis tik giedrios nakties danguje krintančios žvaigždės blykstelėjimas; taigi, rodos, kad ir nebevertėtų apie jį visai ir kalbėti. Iš medžiagos atžvilgio tai būtų tikra tiesa. Tačiau iš jo proto sugabumų atžvilgio jis pasilieka milžinu, palyginant kad ir su taip didele visata.

Jei žmogus neturėtų proto gabumų įvertinti tą viską, ką jis girdi, mato ir jaučia, tai kas, kad erdvės dydis mieruojamas šviesos metais, tai kas, kad žemė sukasi apie savo ašį ir skrieja apie saulę, tai kas, kad pavasarį upeliai čiurlena ir lakštingalės čiulbėjimas dirgina jausmus, tai kas, kad vasarą gėlės žydi ir jų įvairios spalvos ir malonus kvapsnys žavėjančiai glamonėja sielą, tai kas, kad jūra banguoja ir švelnus vėjelis pūsdamas jos mėlynuoju paviršium gaivina kaitros ir darbo įvargintą žmogaus kūną?

Je gamtoje ir įvyktų toks stebuklas, kad be žmogaus proto ir jo pastangų atsirastų tokie dalykai, kaip automobilius, bėgantis šimtą mylių į valandą, kaip jūra plaukiojantis didlaivis lyg puošniausias palocius, kaip apie žemę skriejantis orlaivis tūkstančių mylių greičiu į valandą, kaip puikiausi viešbučiai ir vasarvietės su moderniausiais patogumais, kaip puikiausios rezidencijos su elektra ir kitais vėliausiu išradimu patogumais,— tai kas iš to visko, jei žmogus neturėtų sielos, jausmų ir proto visa tai įvertinti?

Tai kas, kad sukrypusioj bakužėj vargdienis skursta, tai kas, kad dėl stokos lėšų ne visiems galima gauti gydytojo patarnavimą ir vaistų, tai kas, kad dėl menkų šeimoms įeigų vaikučiai skurdžiai ir bemoksliai auga, tai kas, kad visatos didžiausias turtas — žmonių gyvastis ir protas eikvojamas dėl stokos kasdieninio gyvenimo reikmenų, tai

Maksimas Tankas

VILNIUS

Šį miestą aš pažįstu jau seniai, —
 Pilies griuvėsiai kalną apkabino,
 Šakas čia klevas išskleidė švelniai
 Virš akmeninio sapno Gedimino.
 Ir tarp skliautų didingų ir žilų,
 Kur siauros gatvės ūžė ir nerimo,
 Praeina dainius Lietuvos laukų
 Su apsiaustu plačiuoju piligrimo *).
 Ir Kalinauskas su savais draugais, —
 Ausis jų balsą naktį pagauna, —
 Čia, kur Neris atodūšiais ilgais
 Šaknis šimtmečių ažuolų skalauna.
 Čionai šešėly akmenio urvų
 Nemaža man dienų, naktų praėjo.
 Dar atminty lig šiolei daug gyvų
 Kančių ir sielvartų nesudūlėjo.
 Rugsėjo aukse praeities žiaurios
 Regiu aš vaizdą čia, kur dainą mano
 Kadais sudraskė ant spyglių vielos
 Smarkus, įdūkęs šuoras uragano.**)
 Tačiau aš myliu šitas gatves
 Ir Panerius, kur ryškios aušros švietė
 Jaunystei sunkiai — į akis galias
 Jai aš galiu be baimės pažiūrėti.

Šį miestą aš pažįstu jau seniai, —
 Kaskart man naujas lapas atsivožia
 Istorijos, kur akmeny giliai
 Įbrėžė amžiams savo rūstų grožį.
 Ir kiekviena eilutė man brangi —
 Šviesi dvasia Skorinos suplasnoja,

kam tas rūpėtų, jei žmogaus širdis neplastėtų, jei jo gyslomis kraujas nekursuotų, jei jo akys nematytų ir jei jo protas ir siela to visko neatjaustų?

Todėl žmogaus siela ir protas yra žmonijos turtas didesnis, brangesnis ir galingesnis net ir už visą beribinę visatą.

Tik ant nelaimės žmogus išmoko pasigaminti ir kartu branduolinę jėgą. Jei jis ją vartos karui, jis ne tik sunaikins žmoniją, bet ir niekad niekas nebežinos, kad tam tikru laikotarpiu žmogus čia ant šios planetos viešpatavo. Jei ją vartos TAIKAI, žmonija susilauks didžiausio gerbūvio ir šviesesnio rytojaus.

Ir slenka amžiai, sunkūs ir ilgi,
 Ir Vilnius vėl gyvent ir kurti stoja.
 Štai obeliskas tartum spindulys
 Dangum nuo Černiachovskio kapo
 stiebias.***)

Tau žodis Partijos širdin įkris,
 Draugystę mūs ir pergale įžiebs.

Šį miestą aš pažįstu jau seniai.
 Ir jei ne šilas ties upe šviesiāja,
 Jei ne Naručio gilūs vandenai,
 Jei ne kurhanas ties troba gimtąja, —
 Aš geisčiau, kad čia vėlyvi garsai
 Manos giesmės tarp gatvių nuskambėtų,
 Kur gimė jie, ir kad jau amžinai
 Ramybę rastų čia širdis poeto.

Vertė A. Venclova

*) Čia poetas kalba apie Adomą Mickevičių.

**) Ponų Lenkijos laikais komjaunuolis M. Tankas buvo kalinamas Vilniuje, Lukiškių kalėjime.

***) Eilėraštis rašytas tuo metu, kai dabartinio paminklo gen. Černiachovskiui vietoje stovėjo obeliskas.

LAPKRITIS

Ir vėl ta dargana!
 Ir vėl tie lapkričio drėgni, šėmi rūkai!
 Ir vėl širdis migloto liūdesio pilna,
 Kad taip toli
 Tą giedrą džiaugsmą palikai.

Tačiau nesižvalgyk
 Atgal į saulėtus vaizdus.
 Dar vienąsyk
 Būk šaltas, kietas
 Ir rūstus.

Nesižvalgyki atgalios
 Į tai,
 Ko šiandien nematai.
 Daugiau tavęs nebevilios
 Nei saulės burtai,
 Nei žiedai.

Kai sniegas lauką užpustys
 Ir ledas vandenį užties,
 Tu būsi vienišas svetys
 Trumpos dienos,
 Ilgos nakties.

Vincas Mykolaitis-Putinas

Apie inkstų akmenis

Inkstų akmenys paprastai susidaro inkstų geldelėse, tačiau jų gali būti ir kitose šlapimo išvedamųjų kanalų dalyse. Dažniausiai inkstų akmenimis serga 20-40 m. amžiaus žmonės, tačiau jų gali pasitaikyti ir vaikų bei senelių organizmuose

Inkstų akmenligės priežastys įvairios. Viena iš pagrindinių priežasčių yra medžiagų, ypač mineralinių druskų, apykaitos sutrikimas. Sutrikus medžiagų apykaitai, pakinta rūgščių-šarmų pusiausvyra, ir lengviau nusėda kalcio druskos. Nemaža reikšmės čia turi maisto kokybė, jo įvairumas, sudėtis, vitamino A stoka ir kt.

Inkstų akmenligės gydymas apima keletą momentų. Priepuolio metu ligoniui reikia suteikti visišką ramybę, dėti šiltus termoforus juosmens bei pilvo srityse ir iškviesti gydytoją, kuris paskiria vienokius ar kitokius spazmą atleidžiančius bei skausmą malšinančius vaistus.

Kad nauji inkstų akmenys nesusidarytų, rekomenduojama daugiau naudoti skysčių (vandens, arbatos, mineralinių vandenų, pvz., boržomo, esant rūgščiai šlapimo reakcijai ir kt.). Gausiai vartojant skysčius, sumažėja galimybė kristalizuotis druskoms, geriau praplaunami šlapimo kanalai, pašalinami smulkūs akmenys.

Svarbia reikšmę inkstų akmenims susidaryti turi maisto režimas. Esant inkstų akmenims rūgščios reakcijos, maistas privalo turėti daugiau šarminių junginių. Kai inkstų akmenys šarminės kilmės, maiste turi būti daugiau rūgščių junginių. Kokį maistą vartoti, konkrečiu atveju geriausiai gali patarti gydytojas, ištyręs ligonį ir nustatęs šlapimo akmenų kilmę. Tinkamai parinktas maistas kliudo kristalizuotis šlapimo druskoms ir kartu tam tikru mastu tirpina jau susidariusius akmenis.

Kai paprastos gydymo priemonės nepadeda, inkstų akmenis tenka pašalinti operaciniu būdu.

Gyd. P. Šimulis

STATEMENT REQUIRED BY THE ACT OF AUGUST 24, 1912, AS AMENDED BY THE ACTS OF MARCH 3, 1933, AND JULY 2, 1946 (Title 39, United States Code, Section 233) SHOWING THE OWNERSHIP, MANAGEMENT, AND CIRCULATION

Of ŠVIESA published Quarterly at Jamaica, N. Y., for October, 1962.

1. The names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business manager are:

Publisher American Lithuanian Workers Literary Ass'n, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Editor, Anthony Bimba, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Managing Editor, Anthony Bimba, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Business Manager, John Grybas, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

2. The owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total

amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual member, must be given.)

American Lithuanian Workers Literary Association, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Katherine Petrick, Pres., Nautilus Dr., Rocky Point, L. I., N. Y.

Paul Bechis, Treas., 4 Morris Lane, Great Neck, N. Y.

John Grybas, Bus. Mgr.-Secy, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

3. The known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: (If there are none, so state.) None.

4. Paragraph 2 and 3 include, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the Term Expires March 30, 1963

name of the person or corporation for whom such trustee is acting; also the statements in the two paragraphs show the affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than of a bona fide owner.

5. The average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise to paid subscribers during the 12 months preceding the date shown above was:

(This information is required by the Act of June 11, 1960, to be included in all statements regardless of frequency of issue.) 1,975

JOHN GRYBAS, Bus. Mgr.
Sworn to and subscribed before me this 24th day of Sept., 1962.
(SEAL)

LILLIAN BELTE
Notary Public, State of New York
No. 41-0235050 Queens County
Term expires March 30, 1963.